

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра політичних наук

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня бакалавра

на тему

УКРАЇНА В СИСТЕМІ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Виконав: студент IV курсу, групи Пнб-43

Напряму підготовки (спеціальності):

052 Політологія

Синюра Дмитро Володимирович

Керівник: Марчук В.В., доктор іст.н., проф.

Рецензент: Кобець Ю.В., канд.пол.н., доц.

Івано-Франківськ - 2026 р.

АНОТАЦІЯ

Тема даної роботи присвячена аналізу місця та ролі України у формуванні європейської безпекової архітектури в умовах сучасних геополітичних викликів. Особлива увага приділяється співпраці України з Європейським Союзом у межах Спільної зовнішньої та безпекової політики, а також Спільної політики безпеки і оборони ЄС. Розглядаються основні напрями взаємодії: політична підтримка, санкційна політика проти держави-агресора, військова та фінансова допомога, участь України в європейських безпекових ініціативах, кібербезпека, енергетична безпека та протидія гібридним загрозам.

У роботі підкреслюється, що після початку повномасштабної російсько-української війни Україна стала одним із ключових чинників трансформації безпекової політики ЄС. Дослідження теми дає змогу визначити, як український досвід спротиву, реформування сектору безпеки та оборони, а також курс на європейську інтеграцію впливають на зміцнення безпеки Європейського Союзу загалом. Актуальність теми зумовлена необхідністю поглиблення партнерства між Україною та ЄС, посилення обороноздатності Європи та формування нової моделі колективної безпеки на європейському континенті.

Ключові слова: Україна, Європейський Союз, безпекова політика, Спільна політика безпеки і оборони, європейська інтеграція, гібридні загрози.

ABSTRACT

The topic of this study is devoted to the analysis of Ukraine's place and role in shaping the European security architecture amid contemporary geopolitical challenges. Particular attention is paid to Ukraine's cooperation with the European Union within the framework of the Common Foreign and Security Policy, as well as the Common Security and Defence Policy of the EU. The paper examines the main areas of cooperation: political support, sanctions policy against the aggressor state, military and financial assistance, Ukraine's participation in European security initiatives, cybersecurity, energy security, and countering hybrid threats.

The paper emphasizes that after the beginning of the full-scale Russian-Ukrainian war, Ukraine became one of the key factors in the transformation of the EU's security policy. The study of this topic makes it possible to determine how Ukraine's experience of resistance, reform of the security and defence sector, and its course toward European integration influence the strengthening of the security of the European Union as a whole. The relevance of the topic is determined by the need to deepen the partnership between Ukraine and the EU, strengthen Europe's defence capabilities, and form a new model of collective security on the European continent.

Keywords: Ukraine, European Union, security policy, Common Security and Defence Policy, European integration, hybrid threats.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄС	9
1.1. Еволюція Спільної зовнішньої та безпекової політики та Спільної політики безпеки і оборони Європейського Союзу	9
1.2. Політико-правовий інституційний механізм реалізації безпекових рішень у ЄС	17
1.3. Теоретичні підходи до аналізу безпекового виміру євроінтеграції країн-нечленів у політичній науці	26
РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЯ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА БЕЗПЕКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС	31
2.1. Безпековий вектор у відносинах України та ЄС від Угоди про партнерство та співробітництво до Угоди про асоціацію	31
2.2. Участь України в цивільних місіях та військових операціях під егідою СПБО ЄС .	36
2.3. Роль безпекових інструментів Східного партнерства у стабілізації регіону .	42
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ УКРАЇНИ В ТРАНСФОРМАЦІЇ БЕЗПЕКОВОЇ АРХІТЕКТУРИ ЄС В УМОВАХ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ	48
3.1. Зміна парадигми безпеки ЄС після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну: від «м'якої сили» до геополітичного актора	48
3.2. Європейський фонд миру та Військова допоміжна місія ЄС на підтримку України як нові інструменти оборонної політики	53
3.3. Безпекові аспекти інтеграції України до ЄС у статусі країни-кандидата та перспективи формування майбутньої системи європейської безпеки	58
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	68

ВСТУП

Актуальність дослідження теми зумовлена глибокими трансформаціями європейської безпекової архітектури, які відбулися внаслідок російської агресії проти України. Повномасштабне вторгнення російської федерації у 2022 році стало не лише викликом для національної безпеки України, а й серйозним випробуванням для всієї системи міжнародної та європейської безпеки. Європейський Союз, який тривалий час позиціонував себе переважно як економічне та політичне об'єднання, був змушений суттєво переглянути власні підходи до питань оборони, стратегічної автономії, санкційної політики, військової допомоги та протидії гібридним загрозам. У цьому контексті Україна стала одним із ключових чинників переосмислення ролі ЄС у сфері безпеки, адже саме український досвід спротиву, оборонної мобілізації, взаємодії з міжнародними партнерами та протидії агресору продемонстрував необхідність більш активної, скоординованої та дієвої безпекової політики на європейському континенті.

Водночас дослідження цієї теми є важливим і з огляду на стратегічний курс України на європейську інтеграцію. Поглиблення співпраці між Україною та ЄС у межах Спільної зовнішньої та безпекової політики, а також Спільної політики безпеки і оборони відкриває нові можливості для модернізації українського сектору безпеки й оборони, посилення інституційної стійкості держави, розвитку кібербезпеки, енергетичної безпеки та боротьби з дезінформацією. Україна не лише отримує політичну, фінансову та військову підтримку з боку Європейського Союзу, а й сама виступає важливим безпековим партнером, який має унікальний практичний досвід ведення оборонної війни проти держави-агресора. Саме тому вивчення місця України в системі безпекової політики ЄС дає змогу краще зрозуміти сучасні процеси формування нової моделі європейської безпеки, в якій Україна поступово перетворюється з об'єкта підтримки на активного суб'єкта безпекової взаємодії.

Об'єктом дослідження є система безпекової політики Європейського Союзу в умовах сучасних геополітичних викликів.

Предметом дослідження є місце, роль та особливості участі України в системі безпекової політики ЄС, а також основні напрями співпраці України та Європейського Союзу у сфері безпеки й оборони.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі ролі України в системі безпекової політики Європейського Союзу, визначенні основних напрямів українсько-європейської безпекової співпраці та з'ясуванні впливу російсько-української війни на трансформацію безпекової політики ЄС.

З огляду на поставлену мету визначено такі **дослідницькі завдання**:

- проаналізувати сутність і зміст безпекової політики Європейського Союзу;
- розглянути основні етапи розвитку співпраці України та ЄС у сфері безпеки й оборони;
- визначити місце України у Спільній зовнішній та безпековій політиці ЄС;
- охарактеризувати основні напрями підтримки України з боку Європейського Союзу в умовах російсько-української війни;
- дослідити роль України у протидії гібридним загрозам, кібератакам, дезінформації та енергетичному шантажу;
- з'ясувати вплив українського досвіду спротиву на трансформацію сучасної безпекової політики ЄС;
- визначити перспективи подальшої інтеграції України до європейського безпекового простору.

Стан наукової розробки проблеми. Проблематика місця України в системі безпекової політики ЄС активно досліджується як українськими, так і зарубіжними науковцями. Значну увагу питанням європейської безпеки, зовнішньої політики ЄС та безпекової інтеграції України приділяють українські дослідники В. Горбулін, Г. Перепелиця, О. Литвиненко, О. Сушко, М. Розумний, І. Капітоненко, О. Александров, Н. Гнидюк, О. Бодрук, С. Пирожков та інші. У їхніх працях розглядаються проблеми національної безпеки України, євроатлантичної та європейської інтеграції, впливу російської агресії на систему

міжнародної безпеки, а також особливості формування нової безпекової архітектури в Європі.

Серед зарубіжних дослідників варто відзначити праці Б. Бузана, О. Вевера, Й. Борега, С. Біскопа, Н. Гнесотто, М. Сміта, К. Гілла, які аналізують теоретичні засади безпеки, розвиток Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, а також роль Європейського Союзу як глобального безпекового актора. Водночас, попри наявність значної кількості наукових праць, питання ролі України в трансформації безпекової політики ЄС після початку повномасштабної війни потребує подальшого дослідження. Особливо актуальним є аналіз того, як Україна впливає на зміну стратегічного мислення ЄС, його оборонних пріоритетів, санкційної політики та підходів до колективної безпеки.

Методологічною основою даного дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Зокрема, використано метод аналізу та синтезу для вивчення основних складових безпекової політики ЄС; системний метод — для розгляду України як елемента європейської безпекової архітектури; історичний метод — для дослідження етапів розвитку співпраці України та Європейського Союзу у сфері безпеки; порівняльний метод — для зіставлення підходів ЄС до безпекової політики до та після початку повномасштабної російсько-української війни. Також застосовано інституційний підхід, який дав змогу проаналізувати діяльність органів і механізмів ЄС у сфері безпеки й оборони, та прогностичний метод — для визначення перспектив подальшої інтеграції України до європейського безпекового простору.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному осмисленні ролі України як активного суб'єкта європейської безпекової політики в умовах російсько-української війни. У роботі акцентовано увагу на тому, що Україна виступає не лише реципієнтом підтримки з боку ЄС, а й важливим чинником трансформації безпекової політики Європейського Союзу. Новизна дослідження також полягає у визначенні основних напрямів впливу українського досвіду на формування нової європейської безпекової моделі, зокрема у сферах

оборони, кібербезпеки, протидії гібридним загрозам, енергетичної стійкості та санкційної політики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані для подальшого вивчення проблем європейської безпеки, зовнішньої політики ЄС та інтеграції України до європейського безпекового простору. Основні положення роботи можуть бути корисними для підготовки навчальних матеріалів, доповідей, аналітичних записок, курсових і дипломних робіт із міжнародних відносин, політології, європейських студій та національної безпеки. Крім того, результати дослідження можуть мати практичне значення для аналізу перспектив поглиблення співпраці України з Європейським Союзом у сфері безпеки й оборони.

Структура й обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, кожен з яких містить по три підрозділи, висновків, списку літератури та використаних джерел (47 позицій, розміщені на 5 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 72 сторінки, із них основного тексту – 67 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

1.1 Еволюція Спільної зовнішньої та безпекової політики та Спільної політики безпеки і оборони Європейського Союзу

Формування Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу є результатом тривалого процесу поглиблення європейської інтеграції, що поступово виходила за межі суто економічної співпраці та охоплювала дедалі ширше коло політичних і безпекових питань. На початкових етапах існування європейських співтовариств основна увага держав-членів була зосереджена на економічній інтеграції, створенні спільного ринку, координації торговельної політики та забезпеченні стабільності в Західній Європі після Другої світової війни. Водночас питання зовнішньої політики й оборони залишалися переважно у сфері національної компетенції держав, оскільки вони безпосередньо стосувалися суверенітету, стратегічних інтересів і військово-політичних зобов'язань кожної країни.

Перші спроби політичної координації у сфері зовнішньої політики з'явилися ще до створення Європейського Союзу в сучасному розумінні. Важливим етапом стала Європейська політична співпраця, яка виникла у 1970-х роках як механізм консультацій між державами-членами з актуальних міжнародних питань. Вона не мала наднаціонального характеру і ґрунтувалася переважно на міжурядовій взаємодії, однак саме цей формат заклав основу для майбутньої Спільної зовнішньої та безпекової політики. Як зазначає у своїй праці В. Марчук, розвиток зовнішньополітичної координації в межах європейської інтеграції був зумовлений прагненням держав-членів посилити міжнародну суб'єктність об'єднаної Європи та забезпечити узгодженість її позицій на світовій арені [47, с. 111].

Якісно новий етап у розвитку зовнішньої та безпекової політики ЄС розпочався після підписання Маастрихтського договору 1992 року, який набув

чинності у 1993 році. Саме цим договором було створено Європейський Союз і запроваджено його так звану «триопорну» структуру. Однією з таких опор стала Спільна зовнішня та безпекова політика (далі – CFSP), яка мала на меті забезпечення узгодженої діяльності держав-членів у сфері міжнародних відносин, безпеки, підтримання миру, розвитку демократії та захисту прав людини. Офіційно CFSP була створена саме Маастрихтським договором і згодом посилювалася наступними договорами, зокрема Лісабонським договором [4, с. 51].

Запровадження Спільної зовнішньої та безпекової політики стало важливим кроком у політичній інтеграції Європейського Союзу. Однак на початковому етапі її ефективність була обмеженою. Основною причиною цього була міжурядова природа CFSP: ключові рішення ухвалювалися державами-членами переважно одностайно, а наднаціональні інституції ЄС мали обмежений вплив на формування зовнішньополітичного курсу. Це означало, що кожна держава-член зберігала значний контроль над власною зовнішньою політикою, а спільна позиція ЄС часто залежала від здатності країн досягати консенсусу. Як підкреслює В. Копійка, особливість зовнішньополітичного виміру ЄС полягає в поєднанні інтеграційної логіки з національними інтересами держав-членів, що нерідко ускладнює вироблення єдиної стратегічної лінії [11, с. 43].

Важливим викликом для становлення Спільної зовнішньої та безпекової політики стали події на Балканах у 1990-х роках. Війни в колишній Югославії виявили неспроможність Європейського Союзу оперативно та ефективно реагувати на масштабні безпекові кризи у власному регіоні. Незважаючи на політичні заяви про необхідність європейської відповідальності за стабільність на континенті, ЄС на той час не мав достатніх військових, інституційних та оперативних механізмів для врегулювання конфліктів. У результаті ключову роль у припиненні воєнних дій і забезпеченні безпеки в регіоні відіграли НАТО та США. Цей досвід став одним із поштовхів до формування окремого оборонного виміру політики ЄС [2].

Наступним етапом розвитку стала поява Європейської політики безпеки і оборони, яка згодом трансформувалася у Спільну політику безпеки і оборони. Витоки цього напрямку пов'язані з рішеннями кінця 1990-х років, зокрема з франко-британською декларацією в Сен-Мало 1998 року, де було наголошено на необхідності надання Європейському Союзу здатності діяти автономно у сфері безпеки та оборони в разі, коли НАТО як організація не залучається до врегулювання кризи. Саме після цього почалося активніше інституційне оформлення оборонного компонента ЄС. Як зазначає О. Шнирков, створення оборонного виміру ЄС було відповіддю на потребу перетворити Союз із переважно економічного актора на політичного суб'єкта, здатного впливати на регіональну та міжнародну безпеку [8].

Амстердамський договір, який був підписаний у 1997 році й набув чинності у 1999 році, посилив механізми Спільної зовнішньої та безпекової політики. Зокрема, було запроваджено посаду Високого представника з питань CFSP, що мало сприяти більшій узгодженості зовнішньополітичної діяльності ЄС. Крім того, до політики ЄС було інтегровано так звані Петерберзькі завдання, які передбачали гуманітарні та рятувальні операції, миротворчі місії, а також завдання з управління кризами, включно з операціями з підтримання миру. Це стало важливим кроком до формування практичної операційної спроможності Європейського Союзу у сфері безпеки [31].

Подальший розвиток безпекової та оборонної політики ЄС був пов'язаний із Ніццьким договором 2001 року, який створив передумови для формування відповідних політико-військових структур. Зокрема, у межах ЄС почали функціонувати Політичний і безпековий комітет, Військовий комітет ЄС та Військовий штаб ЄС. Ці органи стали важливими елементами інституційного забезпечення майбутньої Спільної політики безпеки і оборони. Їхнє завдання полягало у підготовці рішень, плануванні операцій, оцінці кризових ситуацій та координації військових і цивільних інструментів реагування.

Починаючи з 2003 року, Європейський Союз розпочав практичну реалізацію безпекової та оборонної політики через запуск цивільних і військових

місій. Саме 2003 рік вважається початком активної операційної діяльності ЄС у межах CSDP. Відтоді Союз здійснив понад 40 закордонних операцій і місій у різних регіонах світу, зокрема на Балканах, в Африці, на Близькому Сході та у Східній Європі. Такі місії охоплювали широкий спектр завдань: підтримання миру, реформування сектору безпеки, навчання військових і поліцейських структур, спостереження за кордонами, боротьбу з піратством, стабілізацію постконфліктних територій.

Особливе значення для розвитку Спільної зовнішньої та безпекової політики мала Європейська стратегія безпеки 2003 року. Вона стала першою спробою Європейського Союзу системно визначити власне бачення загроз і пріоритетів у сфері безпеки. У документі йшлося про такі виклики, як тероризм, поширення зброї масового знищення, регіональні конфлікти, слабкість державних інститутів та організована злочинність. Ця стратегія засвідчила прагнення ЄС стати активнішим міжнародним актором, який використовує не лише економічні та дипломатичні, а й безпекові інструменти. Водночас важливо підкреслити, що Спільна політика безпеки і оборони ЄС від самого початку мала специфічний характер [33]. Вона не була аналогом колективної оборони НАТО, а радше інструментом кризового менеджменту, стабілізації та підтримання міжнародної безпеки. Європейський Союз не створив власної армії у класичному розумінні, а спирався на ресурси держав-членів, які добровільно надавали цивільний і військовий персонал для місій та операцій. Згідно з підходом Ради ЄС, CSDP є рамкою співпраці у сфері оборони та кризового управління, у межах якої країни ЄС надають цивільні й військові спроможності для реалізації відповідної політики.

Найбільш суттєві інституційні зміни в розвитку CFSP та CSDP відбулися після набуття чинності Лісабонським договором у грудні 2009 року. Цей договір став важливим етапом у консолідації зовнішньої політики ЄС. Він ліквідував попередню «триопорну» структуру, надав Європейському Союзу єдину правосуб'єктність, посилив роль Високого представника Союзу із закордонних справ і політики безпеки та створив Європейську службу зовнішньої діяльності.

Лісабонський договір також закріпив назву «Спільна політика безпеки і оборони» замість попередньої Європейської політики безпеки і оборони. За даними Європейської служби зовнішньої діяльності, Лісабонський договір став «наріжним каменем» у розвитку CSDP, оскільки передбачив положення про взаємну допомогу, солідарність і створення EEAS [24].

Важливим нововведенням Лісабонського договору стала стаття 42(7) Договору про Європейський Союз, яка містить положення про взаємну допомогу в разі збройної агресії проти однієї з держав-членів. Хоча це положення не дублює повністю статтю 5 Вашингтонського договору НАТО, воно стало важливим політико-правовим сигналом про зростання безпекової солідарності всередині ЄС. Крім того, була запроваджена так звана клаузула солідарності, яка передбачає взаємодію держав-членів у разі терористичних атак, природних або техногенних катастроф. Як пише Н. Гнидюк, Лісабонський договір суттєво змінив інституційний баланс у зовнішній політиці ЄС, однак не усунув повністю суперечність між наднаціональними інструментами та міжурядовим характером ухвалення рішень у сфері безпеки [3, с. 374]. Після Лісабонського договору Європейський Союз почав активніше розвивати комплексний підхід до безпеки. Його сутність полягає у поєднанні дипломатичних, економічних, гуманітарних, цивільних, військових та правових інструментів. На відміну від традиційних військово-політичних союзів, ЄС прагнув діяти як «нормативна сила», яка поширює стабільність через підтримку демократії, верховенства права, прав людини, економічного розвитку та інституційної стійкості. Як зазначає М. Капітоненко, зовнішня політика ЄС тривалий час розвивалася на перетині ціннісного та прагматичного підходів: з одного боку, Союз декларував прихильність до норм міжнародного права, а з іншого — був змушений реагувати на жорсткі геополітичні виклики [36].

Події 2014 року, зокрема російська агресія проти України, анексія Криму та початок війни на Донбасі, стали серйозним випробуванням для Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. Вперше після завершення холодної війни Європа зіткнулася з відкритим порушенням принципів територіальної цілісності

та суверенітету держави внаслідок дій іншої держави. Реакція ЄС включала політичне засудження дій росії, запровадження санкцій, підтримку України, участь у дипломатичних зусиллях щодо врегулювання конфлікту, а також посилення уваги до гібридних загроз, кібербезпеки та енергетичної стійкості. Саме український чинник після 2014 року почав дедалі сильніше впливати на переосмислення безпекової політики Європейського Союзу.

У 2016 році було ухвалено Глобальну стратегію ЄС із зовнішньої та безпекової політики, яка стала відповіддю на зміну міжнародного середовища. У ній було зафіксовано потребу у стратегічній автономії ЄС, посиленні стійкості сусідніх держав, розвитку оборонної співпраці та ефективнішому реагуванні на кризи. Цей документ відобразив усвідомлення того, що Європейський Союз не може обмежуватися лише економічною чи дипломатичною роллю, а має розвивати власні спроможності у сфері безпеки [42].

Важливим елементом подальшого розвитку CSDP стала Постійна структурована співпраця — PESCO, започаткована у 2017 році. Її метою стало поглиблення оборонної взаємодії між державами-членами, розвиток спільних військових спроможностей, підвищення сумісності збройних сил та ефективніше використання оборонних ресурсів. PESCO стала свідченням того, що Європейський Союз поступово переходить від декларативної координації до практичної оборонної інтеграції. Водночас цей процес залишається складним, оскільки держави-члени мають різні стратегічні культури, рівень військових витрат, оборонні пріоритети та бачення ролі ЄС у сфері безпеки. Окремого значення набуває розвиток Європейського оборонного фонду, механізмів спільних закупівель, військової мобільності та координації оборонно-промислової політики. Ці інструменти демонструють поступову зміну природи CSDP: від політики кризового реагування до ширшої політики зміцнення оборонної спроможності Європейського Союзу. Якщо на початку 2000-х років головним фокусом ЄС були миротворчі й стабілізаційні місії за межами Союзу, то після 2014 року, а особливо після 2022 року, дедалі більшої ваги набули

питання територіальної оборони, стратегічної автономії, військової допомоги партнерам і зміцнення східного флангу Європи [17].

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало переломним моментом для Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. Європейський Союз уперше в такому масштабі почав фінансувати постачання летального озброєння державі, яка веде оборонну війну, зокрема через Європейський фонд миру. Було запроваджено безпрецедентні санкційні пакети проти росії, активізовано військову, фінансову, гуманітарну та політичну підтримку України. Це засвідчило, що ЄС поступово відходить від образу виключно «цивільної сили» й набуває рис більш активного безпекового актора.

У березні 2022 року, вже після початку повномасштабної війни росії проти України, Рада ЄС затвердила «Стратегічний компас» — план дій зі зміцнення безпекової та оборонної політики Європейського Союзу до 2030 року. Документ визначає спільне стратегічне бачення та конкретні цілі для посилення політики безпеки й оборони ЄС, зокрема в умовах зростання геополітичної конкуренції, дезінформації, технологічних змін та інших загроз. Важливо, що його ухвалення відбулося лише через кілька тижнів після початку повномасштабного вторгнення, що надало документу особливого політичного значення [9].

«Стратегічний компас» передбачає розвиток чотирьох основних напрямів: дії, безпека, інвестиції та партнерства. У практичному вимірі йдеться про створення Сил швидкого розгортання ЄС, посилення спроможностей у кіберпросторі, розвиток оборонних інвестицій, покращення військової мобільності, зміцнення партнерства з НАТО, ООН, ОБСЄ та державами-партнерами. Україна в цьому контексті посідає особливе місце, оскільки її досвід протидії російській агресії, гібридним загрозам, кібератакам і дезінформації фактично став одним із чинників практичного оновлення європейського безпекового мислення.

Сучасний етап розвитку CFSP і CSDP характеризується посиленням оборонного виміру Європейського Союзу. Після 2022 року в ЄС активізувалися дискусії щодо збільшення оборонних бюджетів, спільного виробництва

боєприпасів, розвитку оборонно-промислової бази, зменшення залежності від зовнішніх постачальників та підвищення готовності до тривалих криз. У 2024 році Європейська Комісія запропонувала нову оборонно-промислову програму на 2025–2027 роки, спрямовану на посилення спільних закупівель і готовності європейської оборонної промисловості. У 2025 році також було схвалено масштабний фонд SAFE обсягом 150 млрд євро для підтримки спільних оборонних проєктів, що стало ще одним свідченням зміни підходів ЄС до питань безпеки [38].

Водночас еволюція Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС залишається суперечливою. З одного боку, Європейський Союз створив розгалужену систему інституцій, стратегічних документів, фінансових інструментів, цивільних і військових місій. З іншого боку, ухвалення ключових рішень у сфері зовнішньої політики й безпеки й надалі значною мірою залежить від консенсусу держав-членів. Це зумовлює повільність реакції, складність узгодження позицій щодо окремих міжнародних криз і різний рівень готовності держав брати на себе безпекові зобов'язання.

Отже, еволюція Спільної зовнішньої та безпекової політики та Спільної політики безпеки і оборони ЄС пройшла кілька основних етапів: від неформальної політичної координації держав-членів до створення інституційно оформленої системи зовнішньої, безпекової та оборонної взаємодії. Маастрихтський договір заклав правові основи CFSP, Амстердамський і Ніщський договори посилили її інституційні механізми, Лісабонський договір консолідував зовнішньополітичний і оборонний виміри ЄС, а події після 2014 та 2022 років надали цим політикам нового стратегічного змісту. Сьогодні CFSP і CSDP дедалі більше перетворюються на інструменти не лише кризового реагування, а й довгострокового зміцнення європейської безпеки, оборонної стійкості та геополітичної суб'єктності Європейського Союзу.

У цьому контексті Україна посідає особливе місце в сучасній еволюції безпекової політики ЄС. Російсько-українська війна стала каталізатором змін у підходах Європейського Союзу до оборони, стратегічної автономії, військової

допомоги, санкційної політики та протидії гібридним загрозам. Україна, яка тривалий час розглядалася переважно як партнер і реципієнт європейської підтримки, поступово перетворюється на важливого суб'єкта формування нової безпекової архітектури Європи. Саме тому аналіз еволюції CFSP і CSDP є необхідною передумовою для розуміння місця України в системі безпекової політики Європейського Союзу.

1.2 Політико-правовий інституційний механізм реалізації безпекових рішень у ЄС

Політико-правовий інституційний механізм реалізації безпекових рішень у Європейському Союзі є складною системою взаємодії правових норм, політичних процедур, міждержавного узгодження та діяльності спеціалізованих інституцій. Його специфіка полягає в тому, що сфера зовнішньої політики, безпеки й оборони в ЄС традиційно залишається однією з найбільш чутливих для держав-членів, оскільки безпосередньо пов'язана з питаннями національного суверенітету, обороноздатності, стратегічних інтересів та міжнародних зобов'язань. Саме тому ухвалення і реалізація безпекових рішень у ЄС поєднує наднаціональні елементи європейської інтеграції з міждержавним принципом співпраці.

На відміну від багатьох напрямів політики Європейського Союзу, де значну роль відіграють Європейська Комісія, Європейський Парламент і Суд ЄС, у сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики, а також Спільної політики безпеки і оборони провідне місце належить Європейській Раді та Раді Європейського Союзу. Це пояснюється тим, що зовнішня політика й оборона залишаються сферами, де держави-члени прагнуть зберігати максимальний контроль над прийняттям рішень.

Правову основу функціонування безпекового механізму ЄС становлять насамперед положення Договору про Європейський Союз. Зокрема, стаття 24 ДЄС визначає, що компетенція Союзу у сфері Спільної зовнішньої та безпекової

політики охоплює всі сфери зовнішньої політики та питання безпеки, включно з поступовим формуванням спільної оборонної політики. Водночас ця ж стаття підкреслює особливий характер CFSP, оскільки вона підлягає спеціальним правилам і процедурам, а її реалізація значною мірою залежить від рішень Європейської Ради та Ради ЄС.

У політико-правовому сенсі важливо, що безпекова політика ЄС не є повністю наднаціональною. Вона ґрунтується переважно на міжурядовому методі ухвалення рішень. Це означає, що держави-члени залишаються головними суб'єктами формування політичної волі у сфері зовнішньої політики, безпеки та оборони. На думку В. Марчука, саме міжурядовий характер CFSP пояснює як її сильні, так і слабкі сторони: з одного боку, рішення, ухвалені всіма державами-членами, мають високу політичну легітимність; з іншого боку, необхідність досягнення консенсусу часто ускладнює оперативне реагування на кризи [17].

Центральну роль у визначенні стратегічних орієнтирів безпекової політики ЄС відіграє Європейська Рада. До її складу входять глави держав або урядів країн-членів, а також президент Європейської Ради та президент Європейської Комісії. Саме Європейська Рада визначає загальні політичні напрями та пріоритети розвитку Союзу, зокрема у сфері зовнішньої політики й безпеки. У кризових ситуаціях саме на рівні Європейської Ради формуються ключові політичні сигнали, ухвалюються стратегічні рішення щодо санкцій, підтримки партнерів, реагування на загрози та визначення довгострокового курсу ЄС.

Роль Європейської Ради особливо посилилася після початку російської агресії проти України у 2014 році та повномасштабного вторгнення російської федерації у 2022 році. Саме на рівні глав держав і урядів ЄС ухвалювалися політичні рішення щодо санкційної політики, фінансової та військової підтримки України, посилення оборонної співпраці, а також переосмислення стратегічних підходів ЄС до безпеки. У цьому контексті Європейська Рада виступає не лише органом політичного керівництва, а й інституцією, яка задає рамки для подальшої діяльності інших органів ЄС. Безпосереднє ухвалення рішень у сфері

CFSP і CSDP здійснює Рада Європейського Союзу, зокрема у форматі Ради із закордонних справ. Вона об'єднує міністрів закордонних справ держав-членів, а у випадку розгляду оборонних питань — також міністрів оборони. Рада ЄС ухвалює рішення щодо запровадження санкцій, створення місій і операцій у межах CSDP, визначення мандатів спеціальних представників ЄС, затвердження зовнішньополітичних позицій та практичних заходів реагування на міжнародні кризи. Як пише Ю. Кобець, саме Рада ЄС є тим інституційним центром, у якому політичні домовленості держав-членів набувають форми юридично оформлених рішень Союзу [7, с. 22].

Особливістю ухвалення рішень у сфері безпеки й оборони є принцип однастайності. За загальним правилом, рішення в межах CSDP ухвалюються Радою ЄС однастайно, хоча існують окремі винятки, наприклад щодо деяких рішень, пов'язаних із Європейським оборонним агентством або Постійною структурованою співпрацею, де може застосовуватися кваліфікована більшість. Це свідчить про те, що держави-члени не втратили контроль над найважливішими питаннями безпекової політики. Водночас така модель може уповільнювати реакцію ЄС на загрози, оскільки для ухвалення багатьох рішень необхідно досягти згоди всіх країн.

Принцип однастайності має як переваги, так і недоліки. Його перевагою є те, що рішення у сфері безпеки відображають спільну політичну позицію всього Союзу, а не лише більшості держав-членів. Це підвищує їхню легітимність і політичну вагу. Водночас недоліком є те, що одна або кілька держав можуть заблокувати або затримати ухвалення важливого рішення, керуючись власними національними інтересами [1].

Важливе місце в інституційному механізмі реалізації безпекових рішень посідає Високий представник Союзу із закордонних справ і політики безпеки. Ця посада була суттєво посилена Лісабонським договором. Високий представник одночасно виконує кілька функцій: формує та проводить Спільну зовнішню і безпекову політику, головує у Раді із закордонних справ, сприяє досягненню

консенсусу між державами-членами, забезпечує послідовність зовнішніх дій ЄС та представляє Союз на міжнародній арені з питань CFSP [24].

Значення цієї посади полягає в тому, що Високий представник виступає своєрідною сполучною ланкою між міжурядовою та наднаціональною складовими зовнішньої політики ЄС. З одного боку, він діє від імені держав-членів у межах рішень, ухвалених Радою та Європейською Радою. З іншого боку, Високий представник є віцепрезидентом Європейської Комісії, що дозволяє координувати зовнішньополітичні, економічні, гуманітарні та безпекові інструменти Союзу. Підтримку діяльності Високого представника забезпечує Європейська служба зовнішньої діяльності. EEAS фактично виконує функції дипломатичної служби Європейського Союзу. Вона координує реалізацію зовнішньої та безпекової політики, забезпечує роботу делегацій ЄС у третіх країнах і міжнародних організаціях, бере участь у підготовці політичних рішень, аналізі кризових ситуацій та координації місій CSDP. За офіційним визначенням ЄС, Високий представник представляє зовнішню та безпекову політику Союзу у світі, координує роботу Комісії у сфері зовнішніх відносин і головує на зустрічах міністрів закордонних справ, оборони та розвитку [41].

Європейська служба зовнішньої діяльності відіграє особливо важливу роль у забезпеченні інституційної пам'яті та професійної експертизи зовнішньої політики ЄС. Вона поєднує дипломатичний, аналітичний, адміністративний і кризово-управлінський компоненти. Саме через EEAS здійснюється координація багатьох аспектів політики ЄС щодо України, включно з політичною підтримкою, моніторингом безпекової ситуації, участю у реформах сектору цивільної безпеки, комунікацією з українськими органами влади та координацією із міжнародними партнерами.

Окрему роль у безпековому механізмі ЄС відіграє Європейська Комісія. Хоча вона не є головним органом ухвалення рішень у сфері CFSP і CSDP, її значення постійно зростає. Це пояснюється тим, що сучасна безпека вже не обмежується військовою сферою. Вона охоплює енергетичну політику, кібербезпеку, захист критичної інфраструктури, фінансову стабільність,

санкційну політику, оборонну промисловість, гуманітарну допомогу та управління кордонами. У цих напрямках Комісія має значний інструментарій, оскільки відповідає за бюджетні програми, регуляторну політику, економічні механізми та координацію внутрішніх політик Союзу. Зокрема, Європейська Комісія бере участь у підготовці санкційних рішень, контролі за їх імплементацією, розробці фінансових інструментів підтримки партнерів, координації оборонно-промислової політики та забезпеченні економічної стійкості ЄС [43]. У випадку України роль Комісії проявляється у фінансовій допомозі, підтримці реформ, координації макрофінансової стабільності, енергетичної стійкості, відбудови та адаптації українського законодавства до права ЄС. Як слушно зауважує М. Капітоненко, сучасна безпекова політика Європейського Союзу дедалі більше спирається не лише на дипломатичні чи військові інструменти, а й на здатність мобілізувати економічні, правові та інституційні ресурси [36].

Європейський Парламент у сфері CFSP і CSDP має обмежені, але важливі повноваження. Він не ухвалює ключових рішень щодо оборонної політики чи військових операцій, однак здійснює політичний контроль, проводить дебати, ухвалює резолюції, впливає на формування громадської та політичної позиції щодо міжнародних подій, а також бере участь у затвердженні бюджету ЄС. Через бюджетні повноваження Парламент може впливати на фінансування окремих зовнішньополітичних і безпекових інструментів. Крім того, його резолюції мають важливе політичне значення, оскільки відображають позицію представницького органу громадян ЄС. Роль Європейського Парламенту особливо помітна у питаннях підтримки України, засудження російської агресії, визнання росії державою-спонсором тероризму в політичному сенсі, закликів до посилення санкцій та надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС. Хоча резолюції Парламенту не завжди мають обов'язковий характер, вони формують політичний тиск на інші інституції та держави-члени. Як пише Ю. Кобець, Європейський Парламент виступає важливим майданчиком легітимації

зовнішньополітичних рішень ЄС, оскільки надає їм демократичного виміру та публічної підтримки [46].

Важливою складовою інституційного механізму є спеціалізовані органи в межах CSDP. До них належать Політичний і безпековий комітет, Військовий комітет ЄС, Військовий штаб ЄС, Комітет з цивільних аспектів кризового управління, а також низка робочих груп Ради. Політичний і безпековий комітет здійснює моніторинг міжнародної ситуації, готує рекомендації для Ради, забезпечує політичний контроль і стратегічне керівництво кризовими операціями. Саме цей орган відіграє ключову роль у повсякденному управлінні безпековими питаннями в межах ЄС [29].

Військовий комітет ЄС складається з начальників генеральних штабів держав-членів, які зазвичай представлені своїми військовими представниками. Він надає військові рекомендації Політичному і безпековому комітету, оцінює оперативні потреби та бере участь у плануванні військових місій. Військовий штаб ЄС, своєю чергою, забезпечує експертну, аналітичну та планувальну підтримку військових аспектів CSDP. Ці структури демонструють, що Європейський Союз поступово створив власний військово-політичний апарат, хоча він і не є аналогом повноцінного військового командування НАТО [17].

Цивільний компонент CSDP є не менш важливим, ніж військовий. ЄС традиційно приділяє значну увагу цивільним місіям, які спрямовані на реформування сектору безпеки, підтримку верховенства права, зміцнення правоохоронних органів, управління кордонами, боротьбу з організованою злочинністю та стабілізацію постконфліктних суспільств. Саме цивільні місії часто є найбільш характерним інструментом безпекової політики ЄС, оскільки відповідають його образу як «цивільної» або «нормативної» сили. Як зазначає С. Біскоп, сила Європейського Союзу полягає у здатності поєднувати безпекові, правові, економічні та інституційні інструменти в межах комплексного підходу до криз. Практичним прикладом такого підходу є діяльність Консультативної місії ЄС з реформування сектору цивільної безпеки України — EUAM Ukraine, започаткованої після 2014 року. Вона спрямована на підтримку реформ

правоохоронних органів, прокуратури, антикорупційних інституцій, системи управління громадським порядком і сектору цивільної безпеки загалом. Цей приклад демонструє, що реалізація безпекових рішень ЄС не обмежується військовими чи санкційними заходами, а включає довгострокову інституційну підтримку держав-партнерів [13].

Окремим інструментом реалізації безпекових рішень є місії та операції в межах CSDP. Європейський Союз проводить як цивільні, так і військові місії, спрямовані на управління кризами, підтримання миру, навчання збройних сил і правоохоронних структур, морську безпеку, моніторинг кордонів і стабілізацію регіонів. За офіційними даними Європейської служби зовнішньої діяльності, з 2003 року ЄС започаткував понад 40 місій та операцій у межах CSDP у Європі, Африці, на Близькому Сході й в інших регіонах.

Механізм ухвалення рішення про започаткування місії CSDP зазвичай включає кілька етапів. Спочатку відбувається політична оцінка ситуації та визначення потреби у втручанні ЄС. Далі відповідні структури EEAS, Політичний і безпековий комітет, Військовий комітет або цивільні органи кризового управління готують концептуальні документи. Після цього Рада ЄС ухвалює рішення про створення місії, визначає її мандат, завдання, тривалість, командну структуру та джерела фінансування. Така процедура є складною, однак вона дозволяє забезпечити політичний контроль, правову визначеність і координацію між державами-членами [14].

Особливе значення в сучасному безпековому механізмі ЄС має санкційна політика. Санкції є одним із головних інструментів Спільної зовнішньої та безпекової політики. Вони можуть включати обмежувальні заходи проти фізичних і юридичних осіб, замороження активів, заборону на в'їзд, торговельні обмеження, секторальні санкції, фінансові обмеження та ембарго на окремі товари або технології. У випадку російської федерації після 2014 року, а особливо після 2022 року, санкції стали одним із центральних інструментів політики ЄС щодо стримування агресора та підвищення ціни порушення міжнародного права. Політико-правовий механізм санкцій також має

багаторівневий характер. Рішення про санкції ухвалюється Радою ЄС у межах CFSP, після чого для їх практичного застосування у правовому полі Союзу часто приймаються відповідні регламенти. Таким чином, політичне рішення трансформується у юридично обов'язковий акт, який підлягає виконанню всіма державами-членами, компаніями та громадянами ЄС [24].

Важливим інструментом сучасної CSDP є також Постійна структурована співпраця — PESCO. Вона передбачає поглиблену оборонну взаємодію між тими державами-членами, які готові брати на себе більш амбітні зобов'язання у сфері оборони. PESCO спрямована на розвиток спільних оборонних проєктів, підвищення сумісності збройних сил, інвестування в оборонні спроможності та посилення стратегічної автономії ЄС. Важливо, що рішення щодо PESCO можуть ухвалюватися за спеціальними процедурами, які відрізняються від загального правила одностайності. Це робить PESCO одним із механізмів більш гнучкої інтеграції в оборонній сфері.

До інституційного механізму належить і Європейське оборонне агентство. Його завдання полягає у підтримці розвитку оборонних спроможностей держав-членів, координації оборонних досліджень, сприянні спільним закупівлям, розвитку оборонного ринку та технологічної бази. Агентство відіграє важливу роль у поступовому формуванні європейської оборонно-промислової співпраці. У сучасних умовах, коли ЄС дедалі більше усвідомлює необхідність зміцнення власної оборонної автономії, значення Європейського оборонного агентства зростає [33].

Після початку повномасштабної війни росії проти України особливої ваги набули питання стратегічного планування у сфері безпеки й оборони. У цьому контексті важливим документом став «Стратегічний компас» ЄС, затверджений Радою ЄС у березні 2022 року. Він визначає спільне стратегічне бачення та конкретні цілі для посилення безпекової й оборонної політики ЄС до 2030 року. Документ приділяє увагу таким загрозам, як геополітична конкуренція, економічне суперництво, технологічні виклики, дезінформація та кліматична криза. «Стратегічний компас» є не лише політичною декларацією, а й

практичною дорожньою картою для розвитку CSDP. Він передбачає посилення спроможності ЄС діяти швидше і рішучіше, захищати свої інтереси, інвестувати в оборону та поглиблювати партнерства. У цьому сенсі документ відображає новий етап розвитку безпекового механізму ЄС, коли Союз намагається перейти від переважно реактивної політики до більш стратегічного й довгострокового планування [31]. Водночас реалізація безпекових рішень у ЄС стикається з низкою проблем. Передусім ідеться про різницю у стратегічних культурах держав-членів. Для одних країн головною загрозою є росія та нестабільність на східному фланзі, для інших — міграційні виклики, тероризм, нестабільність у Середземномор'ї або Африці. Це впливає на пріоритети, готовність до фінансування оборони, ставлення до військової допомоги партнерам і бачення ролі НАТО.

Ще однією проблемою є залежність ЄС від НАТО у сфері колективної оборони. Попри розвиток CSDP, Європейський Союз не замінює НАТО і не має власного аналога статті 5 Вашингтонського договору в такому ж військово-практичному сенсі. Хоча стаття 42(7) Договору про Європейський Союз передбачає взаємну допомогу в разі збройної агресії проти держави-члена, практична оборона більшості країн ЄС і надалі значною мірою пов'язана з НАТО [2]. Тому безпековий механізм ЄС варто розглядати не як альтернативу НАТО, а як доповнення до ширшої євроатлантичної архітектури безпеки.

Для України політико-правовий інституційний механізм реалізації безпекових рішень у ЄС має особливе значення. Саме через цей механізм ухвалюються рішення про санкції проти росії, фінансову допомогу, військову підтримку, тренувальні місії, енергетичну стійкість, підтримку реформ і подальшу інтеграцію України до європейського простору. Український досвід також впливає на зміну самого механізму ЄС, адже повномасштабна війна продемонструвала необхідність швидших процедур, більших оборонних інвестицій, тіснішої координації між інституціями та зміцнення європейської оборонної промисловості.

Отже, політико-правовий інституційний механізм реалізації безпекових рішень у ЄС є багаторівневою системою, що включає Європейську Раду, Раду ЄС, Високого представника, Європейську службу зовнішньої діяльності, Європейську Комісію, Європейський Парламент, спеціалізовані військово-політичні органи, місії CSDP, санкційні інструменти, фінансові механізми та оборонні ініціативи. Його характерною рисою є поєднання політичного консенсусу держав-членів із правовими процедурами Європейського Союзу. З одного боку, це забезпечує легітимність і комплексність безпекових рішень; з іншого — ускладнює їх оперативність через необхідність узгодження позицій між усіма учасниками. Таким чином, інституційний механізм безпекової політики ЄС демонструє поступову еволюцію Союзу від переважно економічного й нормативного актора до більш активного суб'єкта міжнародної безпеки. В умовах російсько-української війни цей механізм набув особливої практичної ваги, адже саме через нього ЄС реалізує політику підтримки України, стримування росії та зміцнення власної оборонної спроможності. Для подальшого розвитку європейської безпекової архітектури важливим залишається питання, наскільки Європейський Союз зможе поєднати міжурядову природу ухвалення рішень із потребою швидкого, ефективного та стратегічно узгодженого реагування на сучасні загрози.

1.3 Теоретичні підходи до аналізу безпекового виміру євроінтеграції країн-нечленів у політичній науці

Безпековий вимір євроінтеграції країн-нечленів Європейського Союзу є важливим напрямом сучасних політичних досліджень, оскільки процес зближення з ЄС охоплює не лише економічні, правові та інституційні перетворення, а й трансформацію системи національної безпеки. Для держав, які перебувають поза межами ЄС, але прагнуть поглиблення співпраці з ним або набуття членства, євроінтеграція виступає не тільки зовнішньополітичним

курсом, а й інструментом зміцнення державної стійкості, модернізації безпекового сектору та наближення до європейських стандартів управління.

У політичній науці аналіз безпекового виміру євроінтеграції ґрунтується на кількох основних теоретичних підходах. Одним із найпоширеніших є інституціональний підхід, який розглядає Європейський Союз як систему норм, правил, процедур та інституцій, здатних впливати на внутрішню політику країн-партнерів. З цієї точки зору, євроінтеграція передбачає адаптацію держави до правових і політичних стандартів ЄС, зокрема у сферах демократичного контролю над сектором безпеки, верховенства права, прозорості діяльності державних інституцій, боротьби з корупцією, управління кордонами та захисту критичної інфраструктури. Для країн-нечленів така адаптація є важливою умовою поступового включення до європейського політичного й безпекового простору.

Інституціональний підхід дозволяє пояснити, чому співпраця з ЄС часто має реформаторський характер. Європейський Союз не лише надає фінансову чи технічну допомогу, а й висуває вимоги щодо внутрішніх перетворень, які мають підвищити ефективність державного управління та зміцнити безпеку. У цьому контексті безпекова євроінтеграція постає як процес поступового засвоєння європейських норм і практик. Як зазначає у своїй праці В. Марчук, європейська інтеграція держав-партнерів передбачає не механічне приєднання до зовнішніх політичних структур, а глибоку інституційну трансформацію, що охоплює правову, управлінську та безпекову сфери [41].

Іншим важливим підходом є неофункціоналізм, який пояснює євроінтеграцію через поступове розширення співпраці з однієї сфери на інші. Відповідно до цієї логіки, поглиблення економічних, торговельних, енергетичних або правових зв'язків із ЄС поступово створює потребу в тіснішій взаємодії у сфері безпеки. Наприклад, інтеграція країни до європейського енергетичного ринку потребує посилення енергетичної безпеки; участь у спільних програмах цифровізації — розвитку кіберзахисту; поглиблення політичного діалогу — координації зовнішньополітичних позицій і реагування

на гібридні загрози. Таким чином, безпековий вимір євроінтеграції не виникає ізольовано, а є наслідком загального поглиблення співпраці країни-нечлена з Європейським Союзом.

Неофункціоналістський підхід особливо доречний для аналізу взаємин ЄС із державами Східного партнерства, зокрема Україною, Молдовою та Грузією. У цих випадках євроінтеграція починалася переважно з політичного діалогу, економічної співпраці та правової адаптації, однак поступово охопила питання безпеки, оборонної реформи, протидії дезінформації, кіберзагрозам і зовнішньому тиску. Саме тому безпековий вимір євроінтеграції слід розглядати як динамічний процес, що розвивається разом із поглибленням політичної асоціації та економічної інтеграції [38].

Важливе місце в аналізі цієї проблематики посідає конструктивістський підхід. Він акцентує увагу не лише на інституціях чи матеріальних інтересах, а й на ролі ідентичності, цінностей, норм і уявлень про безпеку. З позицій конструктивізму євроінтеграція країн-нечленів означає поступове включення цих держав до європейської спільноти цінностей. Ідеться про прийняття таких принципів, як демократія, верховенство права, повага до прав людини, мирне врегулювання конфліктів, цивільний контроль над силовими структурами та орієнтація на багатосторонню співпрацю. Для України цей підхід має особливе значення, оскільки європейська інтеграція виступає не лише зовнішньополітичним вибором, а й елементом національної ідентичності та цивілізаційного самовизначення. Безпековий вимір у такому контексті пов'язаний із захистом не тільки території чи державних інституцій, а й демократичного політичного порядку, європейського вибору та суспільної стійкості. На думку М. Капітоненка, зовнішньополітична орієнтація держави значною мірою визначається не лише балансом сил, а й тим, як політичні еліти та суспільство уявляють власну роль у міжнародному середовищі [36].

Окремо варто виділити реалістичний підхід, який розглядає безпекову євроінтеграцію через призму сили, інтересів, загроз і геополітичного балансу. З цієї точки зору, прагнення країн-нечленів до зближення з ЄС пояснюється

потребою посилити власну безпеку в умовах зовнішнього тиску, воєнних загроз або регіональної нестабільності. Європейський Союз у такому випадку сприймається не лише як нормативний чи економічний центр, а й як джерело політичної підтримки, санкційного захисту, фінансової допомоги, дипломатичної солідарності та інституційної стійкості [4].

Реалістичний підхід особливо актуальний для аналізу євроінтеграції України після 2014 року та після початку повномасштабної російсько-української війни у 2022 році. У цих умовах зближення з ЄС стало для України одним із засобів протидії агресії, зміцнення міжнародної підтримки та включення до ширшої системи європейської безпеки. Водночас цей підхід дозволяє пояснити й обережність самого ЄС, оскільки держави-члени враховують ризики ескалації, власні оборонні спроможності та відносини з іншими глобальними акторами.

Значну увагу в політичній науці приділяють також концепції «нормативної сили Європи». Відповідно до цього підходу, ЄС впливає на країни-нечлени насамперед через поширення норм, стандартів і правил, а не через прямий військовий тиск. Безпековий ефект євроінтеграції полягає в тому, що країни-партнери, наближаючись до ЄС, реформують свої інститути, зміцнюють верховенство права, підвищують прозорість сектору безпеки, посилюють демократичний контроль і стають більш стійкими до внутрішніх та зовнішніх загроз [3]. У цьому сенсі безпека розуміється не лише як обороноздатність, а як якість державного управління та здатність суспільства протистояти кризам.

Водночас концепція нормативної сили має певні обмеження. Події останніх років показали, що самих норм, цінностей і правових стандартів недостатньо для гарантування безпеки у випадку прямої військової агресії. Тому сучасний аналіз безпекового виміру євроінтеграції дедалі частіше поєднує нормативний і стратегічний підходи. Європейський Союз змушений розглядати країни-нечлени не лише як об'єкти демократизації чи реформ, а і як важливих партнерів у протидії спільним загрозам.

Особливо показовим у цьому контексті є український випадок. Україна, будучи країною-нечленом ЄС, поступово стала важливим елементом європейської безпеки. Її євроінтеграційний курс супроводжується реформами сектору безпеки, розвитком співпраці з інституціями ЄС, участю у програмах кіберзахисту, протидією гібридним загрозам, адаптацією законодавства та посиленням політичного діалогу з Європейським Союзом. Водночас російсько-українська війна продемонструвала, що безпека ЄС і безпека країн-партнерів є взаємопов'язаними, а стабільність східного сусідства має безпосереднє значення для всієї європейської архітектури безпеки.

РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЯ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА БЕЗПЕКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

2.1 Безпековий вектор у відносинах України та ЄС від Угоди про партнерство та співробітництво до Угоди про асоціацію

Безпековий вектор у відносинах України та Європейського Союзу формувався поступово й був тісно пов'язаний із загальною еволюцією європейської інтеграції України. На початковому етапі співпраці України з ЄС мала переважно політико-дипломатичний, економічний та правовий характер, тоді як питання безпеки розглядалися здебільшого в контексті політичного діалогу, стабільності в Європі, нерозповсюдження зброї масового знищення, боротьби з організованою злочинністю та розвитку демократичних інститутів. Однак із часом, особливо після поглиблення співпраці в межах Європейської політики сусідства та підготовки Угоди про асоціацію, безпековий компонент став дедалі помітнішим і набув стратегічного значення.

Першим базовим документом, який заклав правові основи відносин між Україною та Європейськими Співтовариствами, стала Угода про партнерство і співробітництво, підписана 14 червня 1994 року. Вона набула чинності 1 березня 1998 року і визначала загальні рамки політичного діалогу, економічної взаємодії, правового зближення та інституційної співпраці між сторонами. За своїм змістом Угода про партнерство та співробітництво не була безпековим договором у вузькому значенні, однак вона створила початковий політико-правовий простір для обговорення питань, пов'язаних зі стабільністю, міжнародною безпекою та співпрацею у протидії транснаціональним загрозам [6].

На цьому етапі Україна розглядалася Європейським Союзом передусім як важлива держава пострадянського простору, стабільність якої мала значення для безпеки всієї Європи. У 1990-х роках ключовими питаннями для ЄС були демократичний розвиток України, її економічна трансформація, ядерне роззброєння, дотримання міжнародних зобов'язань, стабільність кордонів і

здатність держави інтегруватися в ширший європейський політичний простір. Як зазначає у своїй праці В. Марчук, початковий етап відносин України та ЄС характеризувався обережністю з боку європейських інституцій, оскільки Союз ще не розглядав Україну як потенційного учасника спільної безпекової архітектури, а радше як партнера, стабільність якого необхідно підтримувати [16].

Угода про партнерство і співробітництво передбачала створення інституційного механізму взаємодії, зокрема Ради з питань співробітництва, Комітету з питань співробітництва та Комітету парламентського співробітництва. Ці органи були покликані забезпечувати регулярний політичний діалог між Україною та ЄС, у межах якого могли обговорюватися і питання зовнішньої політики та безпеки. Хоча цей механізм не мав оборонного характеру, він створював важливу платформу для поступового залучення України до європейського політичного порядку денного.

Важливо підкреслити, що у 1990-х роках безпековий вимір співпраці України та ЄС був обмежений як інституційно, так і політично. Європейський Союз у цей період сам лише формував власну Спільну зовнішню та безпекову політику, започатковану Маастрихтським договором. Відповідно, ЄС ще не мав достатньо розвинених інструментів для активної безпекової взаємодії з країнами-партнерами. Крім того, Україна у своїй зовнішній політиці намагалася балансувати між різними центрами сили, поєднуючи курс на співпрацю з ЄС, розвиток відносин із НАТО та збереження зв'язків із пострадянським простором [11].

На початку 2000-х років безпековий вектор у відносинах України та ЄС почав поступово посилюватися. Це було пов'язано з кількома чинниками. По-перше, сам Європейський Союз після подій на Балканах активніше розвивав інструменти зовнішньої та безпекової політики. По-друге, розширення ЄС 2004 року наблизило його кордони до України, що зробило питання стабільності східного сусідства більш актуальним. По-третє, нові загрози, зокрема тероризм, нелегальна міграція, торгівля людьми, організована злочинність, енергетична

залежність і нестабільність прикордонних регіонів, вимагали більш тісної співпраці між Україною та Європейським Союзом. Особливе значення мало включення України до Європейської політики сусідства, започаткованої після розширення ЄС 2004 року. У межах цієї політики Україна почала розглядатися не просто як зовнішній партнер, а як держава, стабільність і реформи якої безпосередньо впливають на безпеку Європейського Союзу. Відповідно, безпековий вимір співпраці почав охоплювати питання управління кордонами, міграційної політики, боротьби з організованою злочинністю, енергетичної безпеки, реформування правоохоронних органів та наближення до європейських стандартів управління [5].

У цей період важливим було поступове розширення розуміння безпеки. Якщо раніше безпека здебільшого асоціювалася з військово-політичними питаннями, то у відносинах України та ЄС вона дедалі більше охоплювала внутрішню стійкість держави, якість інституцій, верховенство права, контроль над кордонами, енергетичну незалежність і здатність протидіяти транснаціональним загрозам. Водночас безпекове співробітництво України та ЄС залишалося асиметричним. Європейський Союз виступав переважно як донор норм, стандартів і технічної допомоги, тоді як Україна — як держава, що мала адаптувати свої інституції до європейських вимог. Такий підхід був характерним для більшості країн Східного партнерства. Він передбачав поступове наближення до ЄС без чіткої гарантії членства та без надання безпекових гарантій у класичному військово-політичному розумінні [15]. Саме тому співпраця у сфері безпеки до підписання Угоди про асоціацію мала радше м'який, інституційний і превентивний характер.

Наступним важливим етапом стало започаткування Східного партнерства у 2009 році. Ця ініціатива була спрямована на поглиблення відносин ЄС із шістьма східноєвропейськими державами, зокрема Україною. У межах Східного партнерства значна увага приділялася політичній асоціації, економічній інтеграції, мобільності, енергетичній безпеці, належному врядуванню та зміцненню інституційної спроможності. Для України це означало перехід до

більш комплексного формату взаємодії з ЄС, у якому безпекові питання ставали частиною ширшого процесу європейської інтеграції.

Підготовка Угоди про асоціацію між Україною та ЄС стала якісно новим етапом розвитку двосторонніх відносин. На відміну від Угоди про партнерство та співробітництво, яка мала переважно рамковий характер, Угода про асоціацію передбачала значно глибшу політичну, економічну, правову та інституційну інтеграцію України з Європейським Союзом. Вона замінила Угоду про партнерство і співробітництво як основну правову базу відносин Україна—ЄС і була спрямована на політичну асоціацію та економічну інтеграцію [24].

Безпековий вимір Угоди про асоціацію виявляється передусім у положеннях про політичний діалог, зовнішню та безпекову політику, юстицію, свободу і безпеку, а також у нормах, пов'язаних з енергетикою, прикордонним управлінням, боротьбою з організованою злочинністю, тероризмом, корупцією та нелегальною міграцією. У структурі Угоди окреме місце посідають положення щодо політичного співробітництва і зовнішньої та безпекової політики, а також співпраці у сфері юстиції, свободи та безпеки. Це свідчить про те, що безпека стала не додатковим, а органічним компонентом асоціації України з Європейським Союзом.

Угода про асоціацію була підписана у 2014 році, а повністю набула чинності 1 вересня 2017 року після завершення ратифікації всіма сторонами. Її підписання відбулося в особливих політичних умовах — після Революції Гідності, анексії Криму російською федерацією та початку війни на Донбасі. Саме тому безпековий вимір Угоди набув значно більшого значення, ніж це передбачалося на етапі первинних переговорів. Якщо раніше євроінтеграція України розглядалася переважно як модернізаційний і реформаторський процес, то після 2014 року вона стала також інструментом захисту суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності держави [27].

Порівняно з Угодою про партнерство і співробітництво, Угода про асоціацію істотно розширила безпековий порядок денний. Вона передбачила регулярний політичний діалог із питань міжнародної безпеки, зближення

позицій України та ЄС щодо регіональних і глобальних проблем, підтримку принципів міжнародного права, територіальної цілісності, непорушності кордонів, поваги до суверенітету, а також співпрацю у сфері кризового управління. Крім того, Угода створила умови для ширшого залучення України до окремих напрямів Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. Особливе місце в Угоді про асоціацію займає співпраця у сфері юстиції, свободи та безпеки. Вона охоплює управління міграційними процесами, надання притулку, прикордонний контроль, боротьбу з відмиванням коштів, незаконним обігом наркотиків, організованою злочинністю, торгівлею людьми та корупцією. Ці напрями безпосередньо пов'язані з внутрішньою безпекою як України, так і Європейського Союзу [25]. Вони демонструють, що безпекова співпраця сторін базується не лише на зовнішньополітичному діалозі, а й на практичній взаємодії правоохоронних, прикордонних, міграційних та антикорупційних інституцій.

Важливим елементом безпекового вектора стала енергетична безпека. Україна, будучи важливою транзитною державою та водночас об'єктом енергетичного тиску з боку Росії, мала стратегічне значення для ЄС у контексті диверсифікації енергопостачання, стабільності газового транзиту та інтеграції до європейського енергетичного ринку. У межах асоціації енергетична безпека поступово перетворилася на один із ключових напрямів співпраці, оскільки вона безпосередньо пов'язана з політичною незалежністю України та стійкістю Європи до зовнішнього шантажу.

Окремо варто відзначити, що Угода про асоціацію сприяла зміні самого характеру відносин між Україною та ЄС. Якщо Угода про партнерство і співробітництво фіксувала загальне партнерство, то Угода про асоціацію закріпила значно глибший рівень політичного зближення. Вона створила основу для поступового включення України до європейського нормативного, економічного та безпекового простору [8]. У цьому сенсі безпековий вектор став не окремим напрямом, а складовою ширшого процесу політичної асоціації.

Після 2014 року безпековий зміст Угоди про асоціацію почав реалізовуватися в умовах фактичної війни. Це суттєво змінило практичне

значення положень про співпрацю у сфері зовнішньої та безпекової політики. Європейський Союз запровадив санкції проти Російської Федерації, підтримав територіальну цілісність України, активізував політичний діалог, надав фінансову й технічну допомогу, а також започаткував Консультативну місію ЄС з реформування сектору цивільної безпеки України. Саме ця місія стала одним із найбільш помітних прикладів практичної реалізації безпекового вектора у відносинах України та ЄС після підписання Угоди про асоціацію.

Отже, еволюція безпекового вектора у відносинах України та ЄС від Угоди про партнерство та співробітництво до Угоди про асоціацію демонструє поступовий перехід від загального політичного діалогу до комплексної безпекової взаємодії. На першому етапі безпекові питання були другорядними й розглядалися переважно крізь призму стабільності, демократизації та транснаціональних загроз. На етапі Європейської політики сусідства та Східного партнерства вони набули більш системного характеру, охопивши управління кордонами, енергетичну безпеку, реформування інституцій та протидію нелегальним потокам. Угода про асоціацію, своєю чергою, перетворила безпековий вимір на один із важливих елементів політичної асоціації України з Європейським Союзом. Таким чином, відносини України та ЄС у сфері безпеки пройшли шлях від обмеженого партнерства до стратегічно важливої взаємодії. Угода про партнерство та співробітництво створила початкову правову й інституційну основу для діалогу, тоді як Угода про асоціацію заклала значно глибший формат співпраці, який охоплює зовнішню політику, внутрішню безпеку, енергетичну стійкість, прикордонне управління, реформування сектору безпеки та протидію сучасним загрозам. У цьому контексті безпековий вектор став одним із ключових вимірів європейської інтеграції України та важливим чинником її поступового включення до системи європейської безпеки.

2.2 Участь України в цивільних місіях та військових операціях під егідою СПБО ЄС

Участь України в цивільних місіях та військових операціях під егідою Спільної політики безпеки і оборони Європейського Союзу є важливим елементом практичного безпекового співробітництва між Україною та ЄС. Якщо на ранніх етапах відносини сторін у сфері безпеки мали переважно політико-декларативний характер, то залучення України до місій і операцій СПБО засвідчило її готовність виступати не лише об'єктом європейської підтримки, а й активним учасником міжнародних зусиль із підтримання миру, стабільності та кризового врегулювання.

СПБО ЄС передбачає проведення цивільних і військових місій за межами Союзу, спрямованих на врегулювання криз, підтримання миру, реформування сектору безпеки, боротьбу з піратством, посилення прикордонного контролю, протидію організованій злочинності та зміцнення інституційної спроможності держав-партнерів. За даними Європейської служби зовнішньої діяльності, з 2003 року ЄС здійснив понад 40 цивільних і військових місій та операцій, а станом на 2026 рік діють 22 місії та операції СПБО у різних регіонах світу. Участь у таких місіях є одним із найпрактичніших механізмів долучення держав-нечленів до європейського безпекового простору [9].

Для України участь у місіях СПБО мала кілька важливих значень. По-перше, вона сприяла набуттю практичного досвіду взаємодії з інституціями ЄС у сфері безпеки й оборони. По-друге, участь українських представників у місіях ЄС підвищувала рівень сумісності українських військових, поліцейських і цивільних фахівців із європейськими підходами до кризового менеджменту. По-третє, це мало політичне значення, оскільки демонструвало, що Україна є не пасивним реципієнтом допомоги, а партнером, здатним робити внесок у міжнародну безпеку. Перші форми участі України в операціях під егідою ЄС припадають на початок 2000-х років, коли Європейський Союз лише починав формувати власну операційну спроможність у сфері безпеки й оборони. Важливо, що Україна належала до тих держав-партнерів, які достатньо рано почали долучатися до місій СПБО. Зокрема, за даними дослідження М. Добреску, Україна вперше взяла участь у місії СПБО у 2003 році, долучившись

до Поліцейської місії ЄС у Боснії і Герцеговині — EUPM Bosnia. Ця місія мала цивільний характер і була спрямована на підтримку реформи правоохоронних органів, зміцнення верховенства права та розвиток демократичного контролю над поліцейськими структурами [14].

Участь України в Поліцейській місії ЄС у Боснії і Герцеговині мала символічне й практичне значення. Символічно вона засвідчила готовність України долучатися до європейських миротворчих і стабілізаційних зусиль на Балканах — регіоні, який у 1990-х роках став одним із головних викликів для європейської безпеки. Практично ж українські фахівці отримали можливість працювати в багатонаціональному середовищі, засвоювати стандарти цивільного кризового управління та брати участь у діяльності, спрямованій на постконфліктну стабілізацію [10]. Такий досвід був важливим і для подальшого реформування українського сектору цивільної безпеки.

Важливим напрямом співпраці України з ЄС у межах СПБО стала участь у військово-морській операції ЄС «Аталанта» біля узбережжя Сомалі. Операція EUNAVFOR Atalanta була започаткована у 2008 році для боротьби з піратством, захисту судноплавства та забезпечення безпеки морських перевезень у районі Африканського Рогу. Офіційна інформація операції вказує, що участь у ній брали не лише держави-члени ЄС, а й треті країни, серед яких Україна; українська сторона надавала штабних офіцерів до оперативного та силового штабів, а на початку 2014 року також долучила військовий корабель. Участь України в операції «Аталанта» засвідчила здатність українських військово-морських сил діяти в міжнародному операційному середовищі та виконувати завдання, пов'язані з морською безпекою. Для ЄС це був приклад залучення держави-партнера до спільних зусиль із протидії транснаціональним загрозам, які не мають суто регіонального характеру. Піратство, незаконні перевезення, загрози міжнародному судноплавству та нестабільність морських шляхів розглядаються Європейським Союзом як чинники, що можуть впливати на економічну й безпекову стабільність не лише окремих регіонів, а й глобальної системи торгівлі [17].

Участь України в місіях СПБО до 2014 року була важливою, однак її масштаби залишалися обмеженими. Це пояснювалося кількома чинниками. По-перше, сам Європейський Союз у той період розглядав СПБО переважно як інструмент кризового менеджменту за межами ЄС, а не як механізм оборонного партнерства з країнами Східної Європи. По-друге, Україна проводила багатовекторну зовнішню політику, що не завжди дозволяло сформувавши чіткий і послідовний курс на поглиблення безпекової інтеграції з ЄС. По-третє, участь у місіях вимагала політичного рішення, ресурсного забезпечення, підготовки персоналу та узгодження правових процедур [7].

Після Революції Гідності, анексії Криму російською федерацією та початку війни на Донбасі характер співпраці України та ЄС у межах СПБО суттєво змінився. Україна вже не лише долучалася до окремих місій ЄС за межами своєї території, а сама стала простором реалізації цивільної місії СПБО. У грудні 2014 року було створено Консультативну місію Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України — EUAM Ukraine. Її завданням стало надання стратегічних консультацій і практичної підтримки українським органам влади у реформуванні поліції, прокуратури, судової системи, антикорупційних органів, системи управління громадським порядком та інших елементів цивільного сектору безпеки [3].

EUAM Ukraine є показовим прикладом того, як Європейський Союз реалізує безпекову політику через цивільні інструменти. На відміну від класичних військових місій, вона не передбачає бойових функцій, а спрямована на інституційне зміцнення держави-партнера. Її діяльність відповідає ширшому підходу ЄС до безпеки, відповідно до якого стійкість держави залежить не лише від військової сили, а й від ефективності правоохоронних органів, довіри громадян до інституцій, дотримання прав людини, верховенства права та здатності держави протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Для України діяльність EUAM мала особливе значення, оскільки після 2014 року питання реформування сектору цивільної безпеки стало одним із ключових напрямів державної політики. Російська агресія, окупація частини

територій, гібридні загрози, дезінформація, диверсійна діяльність і потреба в оновленні правоохоронної системи вимагали комплексної підтримки. У цьому контексті місія ЄС стала важливим механізмом передачі європейського досвіду, професійного навчання, стратегічного консультування та підтримки інституційних змін [12].

Участь України в системі СПБО після 2014 року набула подвійного характеру. З одного боку, Україна залишалася партнером, який міг долучатися до окремих місій і операцій ЄС. З іншого боку, вона стала державою, на підтримку якої була спрямована окрема місія СПБО. Така ситуація відображала зміну місця України в європейській безпековій політиці: вона почала розглядатися не лише як сусід ЄС, а як ключовий елемент безпеки східного флангу Європи. Це особливо проявилось після початку повномасштабної російсько-української війни у 2022 році [16].

EUMAM Ukraine має принципове значення для розвитку СПБО, оскільки вона стала одним із наймасштабніших прикладів військової підтримки держави-партнера з боку ЄС. Місія охоплює колективну та спеціалізовану підготовку українських військовослужбовців, зокрема у сферах медичної допомоги, розмінування, логістики, зв'язку, тактичного планування, координації бойової підготовки та інших напрямів. Важливо, що EUMAM Ukraine діє у тісній координації з державами-членами ЄС та міжнародними партнерами, а її фінансова підтримка пов'язана з Європейським фондом миру. На відміну від попередніх форматів участі України в операціях СПБО, EUMAM Ukraine означає якісно новий рівень взаємодії. Якщо раніше Україна переважно надавала персонал або ресурси для місій ЄС у третіх регіонах, то тепер ЄС безпосередньо підтримує обороноздатність України в умовах великої війни. Це не є класичною бойовою операцією ЄС на території України, однак вона має пряме військово-практичне значення, оскільки спрямована на підготовку українських військових і підвищення їхньої здатності протистояти агресії [4].

Цей розвиток засвідчив зміну самої логіки СПБО. Тривалий час ЄС позиціонував себе як переважно цивільний або нормативний безпековий актор,

який надає перевагу консультаціям, реформам, поліцейським місіям, моніторингу та стабілізації. Проте російсько-українська війна змусила Європейський Союз активніше використовувати військові інструменти підтримки партнера [10]. У цьому сенсі Україна стала одним із головних чинників трансформації СПБО від політики кризового менеджменту до політики оборонної підтримки та зміцнення стійкості європейського безпекового простору.

Важливою складовою співпраці України з ЄС у безпековій сфері є також взаємодія з Європейським оборонним агентством. У 2015 році Україна підписала адміністративну домовленість з Європейським оборонним агентством, що дозволило їй брати участь у проектах і програмах Агентства. Хоча це не є місією СПБО у вузькому розумінні, така взаємодія має важливе значення для поступового зближення України з оборонними механізмами ЄС, розвитку сумісності та участі в європейських оборонних ініціативах.

Оцінюючи участь України в цивільних місіях і військових операціях під егідою СПБО, слід зазначити, що вона має кілька вимірів. Перший — практичний: українські військові, поліцейські та цивільні фахівці отримували досвід міжнародної взаємодії, роботи в багатонаціональних структурах і застосування європейських підходів до кризового врегулювання. Другий — політичний: участь у місіях демонструвала готовність України поділяти відповідальність за безпеку за межами власних кордонів. Третій — інституційний: співпраця зі структурами СПБО сприяла наближенню України до процедур, стандартів і практик ЄС у сфері безпеки [20].

Водночас українська участь у СПБО мала й певні обмеження. До 2014 року вона не була системною та не перетворилася на повноцінну інтеграцію України до безпекових механізмів ЄС. Після 2014 року, а особливо після 2022 року, пріоритети України об'єктивно змістилися на захист власної території від російської агресії. Це обмежило можливості участі України в зовнішніх місіях ЄС, але водночас зробило український безпековий досвід надзвичайно важливим для самого Європейського Союзу. Україна з країни-учасниці окремих місій

поступово перетворилася на партнера, довкола підтримки якого ЄС формує нові інструменти СПБО.

Отже, участь України в цивільних місіях та військових операціях під егідою СПБО ЄС пройшла кілька етапів. Перший етап був пов'язаний із долученням України до окремих місій ЄС, зокрема Поліцейської місії в Боснії і Герцеговині та операції «Атланта». Другий етап розпочався після 2014 року, коли на території України була створена цивільна місія EUAM Ukraine, спрямована на реформування сектору цивільної безпеки. Третій етап пов'язаний із повномасштабною війною та запуском EUMAM Ukraine, яка стала інструментом військової підготовки й підтримки Збройних сил України. Таким чином, участь України у механізмах СПБО ЄС є важливим показником поступового поглиблення безпекового партнерства між Україною та Європейським Союзом. Вона свідчить про те, що Україна не лише інтегрується до європейського безпекового простору, а й впливає на його трансформацію. Досвід України — від участі у миротворчих і антипіратських операціях до отримання підтримки через цивільні та військові місії ЄС — демонструє перехід від партнерства обмеженого характеру до стратегічної взаємодії, яка має значення для всієї європейської архітектури безпеки.

2.3 Роль безпекових інструментів Східного партнерства у стабілізації регіону

Східне партнерство є одним із ключових напрямів Європейської політики сусідства, спрямованим на поглиблення відносин Європейського Союзу з державами Східної Європи та Південного Кавказу. Воно було започатковане у 2009 році як формат співпраці ЄС із шістьма країнами: Україною, Молдовою, Грузією, Вірменією, Азербайджаном і Білоруссю. Його головною метою стало наближення країн-партнерів до ЄС через політичну асоціацію, економічну інтеграцію, підтримку реформ, посилення інституційної спроможності та зміцнення стабільності у східному сусідстві Європейського Союзу. Хоча Східне

партнерство не створювалося як суто безпековий або оборонний проєкт, з часом його безпекове значення істотно зросло. Це було зумовлено як внутрішніми проблемами держав-партнерів, так і зовнішніми викликами, зокрема російською агресією проти України, конфліктами на пострадянському просторі, енергетичним тиском, кібератаками, дезінформаційними кампаніями та загрозами політичної дестабілізації. ЄС офіційно визначає Східне партнерство як формат, що має зміцнювати політичні й економічні відносини з країнами-партнерами, а після 2020 року його порядок денний був доповнений акцентом на стійкості, реформах і відновленні.

Безпекові інструменти Східного партнерства мають переважно невійськовий характер. Вони спрямовані не на створення оборонного союзу, а на зміцнення здатності держав-партнерів протидіяти кризам, підтримувати стабільність, захищати критичну інфраструктуру, контролювати кордони, реформувати сектор безпеки, боротися з корупцією та гібридними загрозами. У цьому контексті безпека розуміється широко — як поєднання політичної стабільності, ефективного врядування, економічної стійкості, енергетичної незалежності, кіберзахисту та здатності суспільства протистояти зовнішньому тиску [14].

На думку В. Марчука, особливість безпекового виміру Східного партнерства полягає в тому, що Європейський Союз намагається стабілізувати регіон не через пряме військове втручання, а через поширення норм, інституційних практик і стандартів управління. Такий підхід відповідає загальній логіці ЄС як «нормативної сили», для якої безпека тісно пов'язана з демократією, верховенством права, прозорістю державного управління та розвитком громадянського суспільства [42].

Одним із головних безпекових інструментів Східного партнерства є підтримка реформ державного управління та сектору безпеки. Для країн регіону, які часто мають проблеми з корупцією, слабкістю інституцій, політичною поляризацією та зовнішнім впливом, така підтримка має безпосереднє стабілізаційне значення. Сильніші інституції здатні краще реагувати на кризи,

проти діяти дестабілізації, забезпечувати законність і підтримувати довіру громадян до держави. Саме тому ЄС розглядає реформи не лише як умову зближення з європейськими стандартами, а й як засіб підвищення безпеки всього регіону. Важливе місце серед безпекових інструментів Східного партнерства займає співпраця у сфері управління кордонами. Для східноєвропейського регіону це питання має особливе значення через наявність нерегульованих конфліктів, окупованих територій, нелегальної міграції, контрабанди, транскордонної злочинності та незаконного переміщення зброї. Європейський Союз підтримує модернізацію прикордонних служб, розвиток інтегрованого управління кордонами, обмін інформацією та підвищення професійної підготовки відповідних органів. Така співпраця сприяє не лише безпеці держав-партнерів, а й захисту самого ЄС від транснаціональних загроз [13].

Окремим напрямом є підтримка правоохоронної та судової реформ. У межах Східного партнерства ЄС сприяє боротьбі з організованою злочинністю, торгівлею людьми, незаконним обігом наркотиків, відмиванням коштів і корупцією. Ці проблеми безпосередньо впливають на внутрішню стабільність держав і можуть використовуватися зовнішніми акторами для послаблення політичних систем. Тому розвиток ефективних правоохоронних органів і незалежної судової системи є важливою передумовою регіональної безпеки.

Для України, Молдови та Грузії безпековий вимір Східного партнерства має особливе значення через наявність прямого або опосередкованого російського тиску. Україна з 2014 року протистоїть російській агресії, Молдова має проблему Придністров'я та стикається з гібридним впливом, а Грузія — з наслідками війни 2008 року й окупацією частини територій. У цих умовах інструменти Східного партнерства сприяють не лише реформам, а й зміцненню політичної незалежності та стійкості держав. Як пише Ю. Кобець, для країн Східного партнерства європейська інтеграція поступово перетворилася з модернізаційного проєкту на один із ключових чинників національної безпеки [18].

Значну роль у стабілізації регіону відіграє енергетична безпека. Східне партнерство сприяло поглибленню співпраці між ЄС і країнами-партнерами у сфері енергетичної ефективності, диверсифікації джерел постачання, інтеграції до європейських енергетичних ринків і зменшення залежності від монопольних постачальників. Ще одним важливим напрямом є кібербезпека. Країни Східного партнерства неодноразово ставали об'єктами масштабних кібератак, інформаційних операцій і втручання у політичні процеси. У відповідь ЄС почав посилювати співпрацю з партнерами у сфері цифрової безпеки, захисту критичної інфраструктури, протидії дезінформації та підвищення кіберстійкості [21].

Протидія дезінформації стала одним із найактуальніших безпекових інструментів Східного партнерства. Російські інформаційні кампанії активно спрямовані на послаблення довіри до державних інституцій, дискредитацію європейської інтеграції, поширення антизахідних настроїв і розкол суспільств у країнах регіону. ЄС підтримує розвиток стратегічних комунікацій, медіаграмотності, незалежних медіа та механізмів виявлення інформаційних маніпуляцій. У цьому сенсі інформаційна безпека стала не другорядним, а одним із центральних елементів регіональної стабілізації.

Після 2020 року в політиці Східного партнерства особливого значення набула концепція стійкості. Вона передбачає здатність держав і суспільств витримувати зовнішні та внутрішні шоки, адаптуватися до криз і відновлювати нормальне функціонування після потрясінь. У документах ЄС щодо майбутнього Східного партнерства після 2020 року стійкість визначена як один із ключових орієнтирів подальшої співпраці, поряд із відновленням, реформами, цифровою та екологічною трансформацією [35].

Важливим стабілізаційним чинником є також принцип диференціації у Східному партнерстві. Він означає, що ЄС будує відносини з кожною країною-партнером залежно від її політичних амбіцій, рівня реформ і готовності до поглиблення співпраці. Україна, Молдова та Грузія тривалий час мали більш виражений євроінтеграційний курс, тому їхня взаємодія з ЄС стала глибшою, ніж

у випадку інших учасників. Такий підхід дозволяє ЄС гнучкіше реагувати на потреби регіону та підтримувати ті країни, які демонструють більшу готовність до реформ і зближення з ЄС. Водночас безпекові інструменти Східного партнерства мають певні обмеження. Передусім ця ініціатива не передбачає гарантій колективної оборони чи автоматичної військової підтримки у випадку агресії проти країни-партнера [22]. Її механізми переважно спрямовані на превентивну стабілізацію, інституційне зміцнення та розвиток стійкості. Тому в умовах прямої військової агресії, як у випадку України, інструментів Східного партнерства виявилось недостатньо для стримування агресора. Вони можуть посилювати державу, але не замінюють оборонних гарантій, військової допомоги чи союзницьких зобов'язань. Крім того, ефективність Східного партнерства залежить від політичної волі самих країн-учасниць. Там, де реформи блокуються внутрішніми елітами, де зберігається високий рівень корупції або де зовнішньополітичний курс є непослідовним, стабілізаційний потенціал ініціативи знижується. ЄС може надавати фінансову, технічну та політичну підтримку, однак реальні зміни залежать від здатності держав-партнерів впроваджувати реформи та забезпечувати їх сталість [23].

Попри ці обмеження, Східне партнерство відіграло важливу роль у формуванні простору взаємодії між ЄС і його східними сусідами. Воно створило політичні, правові та інституційні рамки, у межах яких безпекові питання поступово стали частиною ширшого порядку денного європейської інтеграції. Через підтримку реформ, розвиток інфраструктури, енергетичну співпрацю, кібербезпеку, прикордонне управління та протидію дезінформації ЄС зміцнює здатність країн регіону протистояти кризам і зменшує ризики нестабільності біля своїх кордонів. Особливо важливим є те, що після повномасштабного вторгнення Росії в Україну значення Східного партнерства почало переосмислюватися. Для України та Молдови, які отримали статус кандидатів на вступ до ЄС, ця ініціатива вже не є кінцевою рамкою відносин, а радше одним із етапів ширшого процесу інтеграції до Європейського Союзу. Водночас для регіональної стабільності Східне партнерство продовжує мати значення як платформа

багатосторонньої співпраці, обміну досвідом, підтримки реформ і взаємодії у сферах, які безпосередньо впливають на безпеку. У 2025 році на рівні ЄС також було підтверджено важливість Східного партнерства, підтримку євроінтеграційного шляху України й Молдови та значення стійкості, взаємозв'язків і регіональної стабільності.

Отже, безпекові інструменти Східного партнерства відіграють важливу роль у стабілізації східноєвропейського регіону, хоча їхній характер переважно залишається невійськовим. Вони спрямовані на зміцнення інституцій, підвищення стійкості держав, захист кордонів, боротьбу з організованою злочинністю, енергетичну безпеку, кіберзахист і протидію гібридним загрозам. Для України ці інструменти стали важливою складовою євроінтеграційного процесу та підготовки до глибшої взаємодії з ЄС у сфері безпеки. Таким чином, Східне партнерство слід розглядати як механізм превентивної стабілізації регіону, який поєднує політичні, правові, економічні та безпекові інструменти. Його значення полягає не у створенні системи колективної оборони, а у формуванні стійкого, реформованого й більш безпечного сусідства Європейського Союзу.

РОЗДІЛ 3. РОЛЬ УКРАЇНИ В ТРАНСФОРМАЦІЇ БЕЗПЕКОВОЇ АРХІТЕКТУРИ ЄС В УМОВАХ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

3.1 Зміна парадигми безпеки ЄС після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну: від «м'якої сили» до геополітичного актора

Початок повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року став одним із найважливіших переломних моментів у розвитку безпекової політики Європейського Союзу. До цього ЄС упродовж тривалого часу позиціонував себе переважно як «м'яка», «цивільна» або «нормативна» сила, яка впливає на міжнародне середовище через дипломатію, економічну співпрацю, розширення, політику сусідства, підтримку реформ, гуманітарну допомогу та поширення демократичних стандартів. Такий підхід відповідав історичній природі Європейського Союзу як інтеграційного об'єднання, що виникло насамперед для подолання воєнного минулого Європи та забезпечення миру через економічну і політичну взаємозалежність. Однак російсько-українська війна продемонструвала обмеженість традиційної моделі ЄС як переважно «м'якої сили». В умовах прямої збройної агресії, масованого застосування військової сили, ядерного шантажу, енергетичного тиску, кібератак і дезінформації стало очевидно, що самих дипломатичних заяв, економічного впливу та нормативної привабливості недостатньо для захисту європейського безпекового порядку. Європейський Союз був змушений переосмислити власну роль у міжнародній політиці та перейти до активнішого використання інструментів стримування, санкційного тиску, військової підтримки партнерів і розвитку оборонної промисловості.

До 2022 року ЄС часто розглядав безпеку крізь призму кризового менеджменту, стабілізаційних місій, реформування інституцій у країнах-партнерах і запобігання конфліктам. Така модель була характерною для Спільної політики безпеки і оборони, яка зосереджувалася переважно на цивільних місіях, поліцейських реформах, підтримці верховенства права, моніторингу та навчанні.

Вона не передбачала перетворення ЄС на класичний військово-політичний союз, а тим більше — на самостійний центр жорсткої сили [45].

Повномасштабна війна росії проти України змусила Європейський Союз діяти в новій реальності, де безпека знову стала питанням територіальної оборони, воєнного потенціалу, ресурсної мобілізації та стратегічного стримування. Символічним і практичним підтвердженням цієї зміни стало ухвалення «Стратегічного компаса» ЄС у березні 2022 року — лише через кілька тижнів після початку повномасштабного вторгнення. Цей документ визначив спільне стратегічне бачення та конкретні цілі для посилення безпекової й оборонної політики ЄС до 2030 року, зокрема в умовах геополітичної конкуренції, дезінформації, технологічних викликів та інших загроз.

«Стратегічний компас» став не просто черговим програмним документом, а відображенням зміни безпекового мислення Європейського Союзу. У ньому було закріплено потребу ЄС діяти швидше, рішучіше й узгодженіше, посилювати оборонні спроможності, інвестувати у військову мобільність, кібербезпеку, захист від гібридних загроз і розвиток партнерств. Важливо, що російська агресія проти України надала цьому документу особливої актуальності, оскільки абстрактні міркування про загрози були замінені конкретним усвідомленням небезпеки великої війни в Європі [40].

Одним із найпомітніших проявів зміни парадигми стала військова підтримка України з боку Європейського Союзу та його держав-членів. До 2022 року ЄС майже не асоціювався з постачанням летальної зброї або масштабною військовою допомогою країнам-партнерам. Однак після початку повномасштабного вторгнення Союз використав Європейський фонд миру для фінансування військової підтримки України. За даними Європейської Комісії, ЄС і його держави-члени мобілізували 75,2 млрд євро військової підтримки для України, зокрема 6,4 млрд євро через Європейський фонд миру; також місія EUMAM Ukraine підготувала 90 тисяч українських військовослужбовців [36].

Цей крок мав принципове значення, оскільки засвідчив відхід ЄС від суто цивільного розуміння власної ролі. Європейський Союз не став військовим

союзом на зразок НАТО, однак почав діяти як безпековий актор, здатний підтримувати обороноздатність держави, що веде війну проти агресора. У цьому контексті створення Військової місії ЄС з надання допомоги Україні — EUMAM Ukraine — стало важливим інструментом нової політики. Її мета полягає у зміцненні спроможності та стійкості Збройних сил України в умовах російської агресії.

Ще одним ключовим проявом трансформації ЄС стала санкційна політика. Після 2022 року санкції проти Росії перетворилися на один із центральних інструментів геополітичного впливу Європейського Союзу. Вони охопили фінансовий сектор, енергетику, транспорт, оборонно-промисловий комплекс, експорт технологій, персональні обмеження проти представників російської влади, бізнесу й пропагандистського апарату. Рада ЄС веде окрему хронологію санкцій, запроваджених у відповідь на війну Росії проти України, порушення прав людини, гібридні загрози та незаконну анексію українських територій. Санкційна політика показала, що ЄС здатний використовувати свою економічну вагу як інструмент стратегічного тиску. Якщо раніше економічна сила Союзу часто розглядалася як засіб інтеграції, стимулювання реформ і розвитку співпраці, то після 2022 року вона стала також інструментом стримування агресора [44].

Важливою складовою нової парадигми стала переоцінка енергетичної безпеки. До повномасштабної війни низка держав-членів ЄС значною мірою залежала від російських енергоресурсів, що створювало вразливість перед політичним тиском Кремля. Після 2022 року енергетика остаточно перестала сприйматися лише як економічне питання й була включена до ширшого безпекового порядку денного. Диверсифікація постачання, скорочення залежності від російського газу й нафти, розвиток відновлюваної енергетики, підтримка енергетичної системи України та захист критичної інфраструктури стали елементами безпекової політики ЄС.

Зміна парадигми торкнулася і оборонно-промислової політики. Війна в Україні показала, що європейські оборонні спроможності, запаси боєприпасів,

виробничі потужності та механізми спільних закупівель не відповідають масштабам сучасної війни високої інтенсивності [37].

На думку Г. Перепелиці, російсько-українська війна виявила фундаментальну залежність європейської безпеки від здатності України стримувати російську експансію. У цьому сенсі Україна стала не периферійним партнером ЄС, а одним із центральних елементів нової європейської безпекової архітектури. Якщо до 2022 року багато європейських столиць розглядали безпеку України як важливе, але зовнішнє щодо ЄС питання, то після повномасштабного вторгнення стало очевидно, що поразка України означала б стратегічне послаблення всієї Європи.

Зміна безпекової парадигми ЄС також проявилася у переосмисленні поняття стратегічної автономії. До 2022 року воно часто трактувалося як здатність ЄС діяти більш самостійно на міжнародній арені, не обов'язково в опозиції до НАТО чи США, але з більшим рівнем власної відповідальності. Після початку повномасштабної війни стратегічна автономія набула більш практичного змісту: йдеться про оборонні інвестиції, здатність виробляти зброю й боєприпаси, швидко ухвалювати рішення, зменшувати критичні залежності, захищати інфраструктуру та підтримувати партнерів у кризових умовах [2].

Водночас трансформація ЄС у геополітичного актора не означає повної відмови від його традиційної ідентичності як нормативної сили. Навпаки, підтримка України обґрунтовується не лише стратегічними інтересами, а й захистом принципів міжнародного права, суверенітету, територіальної цілісності, демократії та права народів самостійно визначати своє майбутнє. Особливість сучасного ЄС полягає в тому, що він намагається поєднати ціннісну політику з інструментами сили. Саме це поєднання і формує нову якість його безпекової ролі. Разом із тим, процес перетворення ЄС на геополітичного актора залишається неповним і суперечливим. Головним обмеженням є збереження міжурядового характеру ухвалення рішень у сфері зовнішньої політики й безпеки. Для багатьох ключових рішень потрібна одностайність держав-членів, що може уповільнювати реакцію Союзу або послаблювати спільну позицію.

Крім того, держави-члени мають різні історичні досвіди, стратегічні культури, рівні оборонних витрат і бачення загроз. Для країн Центральної та Східної Європи російська загроза є безпосередньою, тоді як частина південних держав традиційно більше зосереджується на Середземномор'ї, міграції та нестабільності в Африці [34].

Окрему увагу слід приділити тому, що війна проти України змінила ставлення ЄС до розширення. Надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу стало не лише політичним актом підтримки, а й безпековим рішенням. Євроінтеграція України почала розглядатися як частина стабілізації Європи та зміцнення її східного флангу. Таким чином, розширення ЄС знову набуло геополітичного значення, адже воно стало інструментом протидії російському впливу та закріплення країн-партнерів у європейському політичному просторі. Показовим є й те, що після 2022 року ЄС почав активніше говорити мовою сили, інтересів і стратегічної відповідальності. У політичному дискурсі європейських інституцій дедалі частіше з'являються поняття «геополітична Європа», «стратегічна автономія», «оборонна готовність», «стійкість», «економічна безпека», «гібридні загрози». Це свідчить про зміщення акцентів: ЄС більше не може дозволити собі бути лише регуляторним і нормативним центром, оскільки навколишнє міжнародне середовище стало значно більш конфліктним [21].

Отже, після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну відбулася суттєва зміна парадигми безпеки Європейського Союзу. ЄС перейшов від переважної орієнтації на «м'яку силу», нормативний вплив і кризове управління до активнішої ролі геополітичного актора, який використовує санкції, військову допомогу, оборонно-промислову координацію, фінансову підтримку, стратегічне планування і політику розширення як інструменти безпеки. Водночас ця трансформація не означає повної мілітаризації Європейського Союзу. Йдеться радше про формування комплексної моделі сили, у якій економічний потенціал, правові механізми, політична єдність, оборонні інвестиції, підтримка партнерів і ціннісна легітимність поєднуються в єдину

стратегію дій. Україна стала головним каталізатором цієї трансформації, оскільки саме російсько-українська війна показала Європейському Союзу, що безпека Європи неможлива без здатності захищати демократичний порядок, підтримувати партнерів і протидіяти агресії не лише словами, а й реальними ресурсами.

3.2 Європейський фонд миру та Військова допоміжна місія ЄС на підтримку України як нові інструменти оборонної політики

Європейський фонд миру та Військова допоміжна місія Європейського Союзу на підтримку України стали одними з найважливіших інструментів трансформації безпекової та оборонної політики ЄС після початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Їх поява та активне використання засвідчили, що Європейський Союз поступово виходить за межі традиційної ролі «цивільної» або «нормативної» сили й починає діяти як більш практичний оборонний актор. Якщо раніше ЄС переважно асоціювався з дипломатією, санкціями, підтримкою реформ, цивільними місіями та економічною допомогою, то після 2022 року він уперше в такому масштабі почав фінансувати військову підтримку держави, яка веде оборонну війну проти агресора.

Європейський фонд миру був створений у 2021 році як позабюджетний фінансовий інструмент ЄС, призначений для підтримки дій у сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики, які мають військовий або оборонний характер. Його особливість полягає в тому, що він функціонує поза межами звичайного бюджету Європейського Союзу, оскільки бюджет ЄС не може безпосередньо фінансувати витрати, пов'язані з військовими або оборонними операціями. За офіційним визначенням ЄС, Європейський фонд миру дає змогу фінансувати дії з військовими та оборонними наслідками, зокрема підтримку збройних сил країн-партнерів, місій і операцій у межах Спільної політики безпеки і оборони.

Початково Європейський фонд миру задумувався як інструмент, який мав посилити здатність ЄС підтримувати партнерів у сфері безпеки, фінансувати військові місії, забезпечувати навчання, постачання обладнання та розвиток оборонних спроможностей. Проте саме російсько-українська війна перетворила його на один із центральних механізмів оборонної підтримки. Після 24 лютого 2022 року ЄС почав використовувати цей фонд для компенсації державам-членам витрат на передачу Україні військового обладнання, включно з летальним озброєнням, боєприпасами, засобами індивідуального захисту, медичним майном, транспортом та іншими матеріальними ресурсами. Це рішення стало безпрецедентним для Європейського Союзу. Протягом багатьох років ЄС уникав прямого залучення до постачання летальної зброї, оскільки його безпекова ідентичність формувалася навколо ідей мирного врегулювання конфліктів, цивільного кризового менеджменту та нормативного впливу. Використання Європейського фонду миру для підтримки України означало не відмову від цих принципів, а їх адаптацію до нової реальності, у якій захист миру потребує реального оборонного ресурсу [31].

Європейський фонд миру має важливе політичне значення, оскільки через нього ЄС демонструє солідарність з Україною не лише на рівні заяв, а й через конкретні матеріальні зобов'язання. Фонд дозволив державам-членам діяти більш узгоджено, адже частина витрат на надання військової допомоги компенсується на рівні ЄС. Це створило стимул для активнішої підтримки України та сприяло формуванню спільної європейської лінії у сфері військової допомоги. За даними Ради ЄС, військова підтримка України спрямована на зміцнення спроможностей і стійкості українських Збройних сил, а також на захист цивільного населення від російської агресії.

Водночас Європейський фонд миру не є класичним оборонним бюджетом або механізмом колективної оборони. Він не створює європейської армії й не замінює національні оборонні політики держав-членів. Його роль полягає в тому, щоб забезпечити фінансову рамку для спільної підтримки партнерів і місій ЄС. Саме тому він є проміжним інструментом між традиційною зовнішньою

політикою та повноцінною оборонною інтеграцією. Його використання у випадку України показало, що ЄС здатний мобілізувати ресурси на підтримку оборони партнера, навіть не будучи військовим союзом на зразок НАТО.

Особливо важливим є те, що Європейський фонд миру став одним із механізмів зміни стратегічної культури ЄС. До 2022 року багато держав-членів обережно ставилися до питання надання летального озброєння країнам у стані війни. Однак масштаб російської агресії, воєнні злочини, загроза європейській стабільності та стійкість українського спротиву змінили політичні підходи. Допомога Україні почала розглядатися не лише як підтримка держави-партнера, а як внесок у безпеку самої Європи. У цьому сенсі Європейський фонд миру став інструментом не тільки зовнішньої солідарності, а й стратегічного самозахисту ЄС [22].

Другим важливим новим інструментом стала Військова допоміжна місія Європейського Союзу на підтримку України — EUMAM Ukraine. Вона була створена у жовтні 2022 року рішенням Ради ЄС як відповідь на потребу системної підготовки українських військовослужбовців. Метою місії є посилення військової спроможності Збройних сил України, щоб вони могли ефективно проводити операції, захищати територіальну цілісність України в межах міжнародно визнаних кордонів, забезпечувати суверенітет держави та захищати цивільне населення [14, с. 140].

EUMAM Ukraine є новим явищем для Спільної політики безпеки і оборони ЄС, оскільки вона має чітко виражений військово-практичний характер. На відміну від багатьох попередніх місій ЄС, які зосереджувалися на цивільному кризовому управлінні, реформуванні правоохоронних органів або стабілізації постконфліктних суспільств, EUMAM безпосередньо спрямована на підготовку армії держави, яка веде інтенсивну оборонну війну. Це не бойова місія ЄС на території України, однак її значення для обороноздатності України є безпосереднім і практичним. Підготовка в межах EUMAM Ukraine охоплює різні напрями: базову військову підготовку, спеціалізовану підготовку, медичну допомогу, розмінування, логістику, інженерну справу, командування й

управління, обслуговування окремих систем озброєння та інші компоненти, необхідні для підвищення ефективності українських військ. Європейська служба зовнішньої діяльності зазначає, що місія включає навчання українських військових щодо систем озброєння, військового командування і контролю, медичної підтримки та інших напрямів. Фінансування EUMAM Ukraine також пов'язане з Європейським фондом миру. Це демонструє взаємозв'язок між двома новими інструментами оборонної політики ЄС: фонд забезпечує фінансову підтримку, а місія — організаційну й тренувальну реалізацію військової допомоги. У листопаді 2024 року Рада ЄС продовжила мандат EUMAM Ukraine ще на два роки — до 15 листопада 2026 року — і передбачила бюджетне виділення майже 409 млн євро на період із листопада 2024 до листопада 2026 року. Масштаб діяльності EUMAM Ukraine свідчить про її значення для української обороноздатності та для самої Європейської Unіon як безпекового актора. За даними Ради ЄС, станом на 15 листопада 2025 року фінансова підтримка EUMAM Ukraine у межах Європейського фонду миру становила 610 млн євро, включно з 435 млн євро на спільні витрати підготовки та 175 млн євро на тренувальне обладнання. За інформацією Європейської служби зовнішньої діяльності, на початок 2026 року в межах EUMAM було підготовлено й забезпечено обладнанням понад 86 тисяч українських військовослужбовців [19].

Політичне значення EUMAM Ukraine полягає в тому, що вона перетворила військову підтримку України на більш структурований і довгостроковий процес. Якщо на початку повномасштабного вторгнення допомога часто мала терміновий характер і залежала від рішень окремих держав-членів, то створення місії дозволило ЄС організувати системну підготовку, узгодити навчальні програми, координувати потреби України та забезпечити сталість підтримки. Це важливо не лише для поточних оборонних потреб, а й для довгострокового зміцнення українського сектору оборони відповідно до європейських стандартів [15, с. 40].

Європейський фонд миру та EUMAM Ukraine також змінили практичне розуміння Спільної політики безпеки і оборони ЄС. Раніше СПБО значною

мірою ототожнювалася з місіями низької або середньої інтенсивності: поліцейськими, моніторинговими, тренувальними, антипіратськими чи стабілізаційними операціями. Випадок України показав, що СПБО може бути застосована для підтримки держави, яка перебуває у стані великої міждержавної війни. Це означає поступове розширення функціонального призначення СПБО — від кризового менеджменту до оборонної підтримки партнера [24].

Водночас обидва інструменти мають певні обмеження. Європейський фонд миру залежить від політичної згоди держав-членів, а тому його використання може ускладнюватися розбіжностями всередині ЄС. Оскільки рішення у сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики часто потребують консенсусу, окремі держави можуть затримувати або блокувати нові пакети підтримки. Крім того, фонд не вирішує проблему обмежених виробничих можливостей європейської оборонної промисловості, дефіциту боєприпасів і різних темпів національних поставок. EUMAM Ukraine також не є універсальним механізмом оборонної підтримки. Вона не передбачає участі військ ЄС у бойових діях і не є гарантією безпеки для України. Її діяльність зосереджена переважно на підготовці, координації та підтримці спроможностей. Проте саме в цьому полягає її практична цінність: місія дозволяє готувати значну кількість українських військових за підтримки європейських держав, не переходячи межу прямої участі ЄС у війні. Такий формат відповідає політичній обережності ЄС і водночас забезпечує реальний внесок у посилення обороноздатності України [14].

Важливо підкреслити, що Європейський фонд миру та EUMAM Ukraine взаємно доповнюють інші напрями підтримки України. Вони функціонують поряд із двосторонньою військовою допомогою держав-членів, санкційною політикою проти Росії, фінансовою підтримкою України, гуманітарною допомогою, програмами відбудови, співпрацею у сфері кібербезпеки та оборонно-промисловими ініціативами. Така багаторівнева підтримка свідчить про формування комплексного підходу ЄС до оборони України та стабільності Європи.

Окремого значення набуває вплив цих інструментів на майбутню інтеграцію України до європейського безпекового простору. Через EUMAM українські військовослужбовці поглиблюють взаємодію з арміями держав-членів ЄС, засвоюють спільні процедури, стандарти підготовки та підходи до планування. Через Європейський фонд миру ЄС створює прецедент довгострокового фінансування оборонної спроможності України. У перспективі це може сприяти не лише воєнній стійкості України, а й її глибшій участі в оборонних програмах ЄС, спільних закупівлях, оборонно-промисловій співпраці та політиці європейської безпеки.

Таким чином, Європейський фонд миру та Військова допоміжна місія ЄС на підтримку України стали новими інструментами оборонної політики Європейського Союзу, які виникли або набули особливого значення під впливом російсько-української війни. Вони демонструють перехід ЄС від переважно декларативної та цивільної підтримки до практичної військово-оборонної допомоги. Їхня роль полягає не лише в забезпеченні України ресурсами й підготовкою, а й у зміні самої природи ЄС як безпекового актора. Отже, Європейський фонд миру та EUMAM Ukraine є важливими проявами нової оборонної парадигми ЄС. Вони поєднують фінансові, політичні, тренувальні та інституційні механізми підтримки України, зміцнюють здатність ЄС діяти у сфері оборони та створюють основу для довгострокового безпекового партнерства. У ширшому контексті ці інструменти свідчать про те, що війна Росії проти України стала каталізатором глибоких змін у європейській безпековій політиці, а Україна — одним із головних чинників формування нової оборонної ролі Європейського Союзу.

3.3 Безпекові аспекти інтеграції України до ЄС у статусі країни-кандидата та перспективи формування майбутньої системи європейської безпеки

Набуття Україною статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу стало не лише важливим етапом європейської інтеграції, а й подією з виразним безпековим значенням. У червні 2022 року, в умовах повномасштабної російсько-української війни, Європейська Рада надала Україні статус кандидата на членство в ЄС. Надалі, 25 червня 2024 року, було офіційно відкрито переговори про вступ України до Європейського Союзу, що засвідчило перехід від політичного визнання європейської перспективи до практичного переговорного процесу.

Безпекове значення кандидатського статусу України полягає в тому, що європейська інтеграція перестала бути лише питанням внутрішніх реформ, економічної модернізації чи правової адаптації. В умовах війни вона перетворилася на один із ключових інструментів зміцнення національної стійкості, міжнародної суб'єктності та довгострокової безпеки держави. Інтеграція України до ЄС означає поступове включення країни до європейського політичного, правового, економічного та безпекового простору, що має стратегічне значення як для самої України, так і для Європейського Союзу [8].

На відміну від попередніх етапів співпраці, коли Україна розглядалася ЄС переважно як партнер у межах Європейської політики сусідства або Східного партнерства, статус кандидата суттєво змінив політичну логіку відносин. Україна вже не є лише зовнішнім партнером, стабільність якого важлива для ЄС. Вона поступово переходить у категорію майбутнього члена Союзу, а отже, її безпека дедалі більше розглядається як складова майбутньої безпеки самого Європейського Союзу. Кандидатський статус посилив взаємозв'язок між реформами та безпекою. Для вступу до ЄС Україна має продовжувати адаптацію законодавства до права ЄС, зміцнювати верховенство права, реформувати судову систему, посилювати боротьбу з корупцією, забезпечувати ефективність державного управління, захист прав людини та демократичний контроль над сектором безпеки. На перший погляд, ці напрями належать до політико-правової сфери, однак в умовах війни вони мають безпосереднє безпекове значення. Ефективні інституції, довіра до держави, прозорість управління та здатність

виконувати міжнародні зобов'язання є важливими чинниками національної стійкості.

Особливо важливим є переговорний розділ, пов'язаний із зовнішньою, безпековою та оборонною політикою. У березні 2025 року відбулася двостороння зустріч України та Європейської Комісії в межах офіційного скринінгу відповідності українського законодавства праву ЄС за розділом 31 «Зовнішня, безпекова та оборонна політика». Такий скринінг є частиною переговорного процесу щодо вступу України до ЄС і демонструє, що питання зовнішньої та безпекової політики стали окремим предметом системної адаптації [41].

Безпекова інтеграція України до ЄС у статусі кандидата передбачає поступове зближення з позиціями Союзу у сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики. Це охоплює підтримку міжнародного права, узгодження санкційної політики, участь у дипломатичних ініціативах, протидію гібридним загрозам, зміцнення кібербезпеки, розвиток оборонної співпраці та взаємодію з інституціями ЄС у кризових ситуаціях. Для України така адаптація важлива не лише як формальна умова членства, а як засіб глибшого включення до системи європейської стратегічної координації. Окрему роль відіграє питання демократичного цивільного контролю над сектором безпеки й оборони. Європейський Союз розглядає безпеку не лише як здатність держави до військового захисту, а й як функціонування сектору безпеки відповідно до принципів верховенства права, підзвітності, прозорості та поваги до прав людини. Для України, яка водночас веде війну та здійснює реформи, це завдання є особливо складним. З одного боку, держава має забезпечувати максимальну ефективність оборони. З іншого — вона повинна зберігати демократичний характер управління, інституційну підзвітність і відповідність європейським стандартам.

Важливим аспектом є також інтеграція України до європейського простору внутрішньої безпеки. Йдеться про співпрацю у сфері управління кордонами, міграційної політики, боротьби з організованою злочинністю, незаконним обігом

зброї, торгівлею людьми, кіберзлочинністю та корупцією. Для ЄС ці питання мають безпосереднє значення, оскільки майбутнє членство України означатиме розширення зовнішнього кордону Союзу та включення України до спільного простору свободи, безпеки і правосуддя. Тому зміцнення українських прикордонних, правоохоронних і судових інституцій є не лише внутрішньою реформою, а й елементом майбутньої безпеки ЄС.

Перспективи формування майбутньої системи європейської безпеки значною мірою залежатимуть від того, наскільки ЄС зможе поєднати процес розширення з розвитком власної оборонної спроможності. Вступ України до ЄС означатиме не лише розширення Союзу на схід, а й включення до нього держави з унікальним досвідом протидії повномасштабній агресії, гібридним загрозам, кібератакам, енергетичному шантажу та інформаційним операціям. Цей досвід може стати важливим ресурсом для оновлення безпекової політики Європейського Союзу [9].

Україна вже сьогодні впливає на формування нових підходів ЄС до оборони. Досвід української армії у використанні безпілотних систем, цифрових платформ управління, засобів радіоелектронної боротьби, мобільної протиповітряної оборони, територіальної оборони та швидкої адаптації до змін на полі бою є важливим для європейських держав. Відкриття оборонних і тренувальних форматів співпраці між Україною та ЄС свідчить про те, що майбутня інтеграція матиме не лише нормативний, а й практично-оборонний вимір.

Безпекові аспекти кандидатського статусу проявляються і в санкційній політиці. Україна, як майбутній член ЄС, зацікавлена в максимальному узгодженні з європейськими санкційними режимами проти росії та інших суб'єктів, які загрожують міжнародній безпеці. Для ЄС, своєю чергою, Україна є не лише об'єктом підтримки, а й партнером, який має значний практичний досвід виявлення схем обходу санкцій, протидії російському економічному впливу та документування наслідків агресії. Така взаємодія може посилити ефективність зовнішньополітичних інструментів ЄС. Водночас інтеграція

України до ЄС у безпековому вимірі супроводжується низкою викликів. Передусім ідеться про триваючу війну, масштабні руйнування, потребу у відновленні інфраструктури, демографічні втрати, навантаження на державний бюджет і необхідність одночасно вести бойові дії та виконувати складні реформи. Крім того, ЄС має адаптувати власні інституції до можливого майбутнього членства великої держави, яка має значний аграрний, промисловий, оборонний і людський потенціал, а також безпосередній досвід війни з росією.

Певним викликом залишається і політична єдність самого Європейського Союзу. Рішення у сфері зовнішньої та безпекової політики часто потребують консенсусу, а позиції держав-членів щодо темпів підтримки України, санкцій, оборонної інтеграції та майбутнього розширення можуть відрізнятись. Саме тому процес вступу України до ЄС буде не лише технічною процедурою адаптації до *acquis communautaire*, а й політичним тестом на здатність Союзу діяти стратегічно в умовах війни та геополітичного протистояння.

У цьому контексті важливим є те, що Європейська Комісія у 2025 році позитивно оцінювала поступ України в переговорному процесі, зокрема вказувала, що Україна виконала умови для відкриття кластерів «Основи», «Зовнішні відносини» та «Внутрішній ринок», а також очікувала прогресу щодо решти кластерів. Це свідчить, що навіть в умовах війни Україна продовжує інституційне наближення до ЄС, а безпековий вимір євроінтеграції поступово вбудовується в ширший переговорний процес.

Майбутня система європейської безпеки, ймовірно, матиме багаторівневий характер. НАТО залишатиметься основою колективної оборони для більшості європейських держав, тоді як ЄС посилюватиме власну роль у сферах оборонної промисловості, санкцій, кібербезпеки, енергетичної стійкості, військової мобільності, підтримки партнерів, відбудови та захисту критичної інфраструктури. Україна в цій системі може стати одним із центральних елементів, оскільки її безпековий досвід доповнює інституційні, економічні та технологічні ресурси Європейського Союзу.

Важливо підкреслити, що майбутня європейська безпека не може ґрунтуватися на поверненні до довоєнної моделі відносин із росією. Повномасштабна агресія показала, що стабільність у Європі потребує не лише діалогу, а й стримування, оборонної готовності, санкційного тиску, енергетичної незалежності та захисту від гібридних загроз. У цьому сенсі інтеграція України до ЄС є частиною ширшого процесу переходу від моделі «стабільності через взаємозалежність» до моделі «стабільності через стійкість і стримування». Для України членство в ЄС у перспективі означатиме не автоматичну заміну безпекових гарантій НАТО, але суттєве посилення її політичної, економічної та інституційної захищеності. ЄС може надати Україні доступ до внутрішнього ринку, фінансових ресурсів, програм відбудови, правових механізмів, оборонно-промислової співпраці та політичної солідарності. У сукупності це створює потужний фундамент для довгострокової безпеки, навіть якщо класичні військові гарантії залишатимуться переважно в площині НАТО та окремих двосторонніх угод.

Отже, безпекові аспекти інтеграції України до ЄС у статусі країни-кандидата полягають у поєднанні реформ, політичної асоціації, правової адаптації, оборонної співпраці, санкційної координації, кіберстійкості, енергетичної безпеки та зміцнення державних інституцій. Статус кандидата перетворив Україну з партнера східного сусідства на майбутнього учасника європейської політичної спільноти, безпека якого дедалі більше ототожнюється з безпекою самого Європейського Союзу. Таким чином, інтеграція України до ЄС має потенціал стати одним із ключових чинників формування нової системи європейської безпеки. Україна приносить до цієї системи досвід реальної оборони, стійкості суспільства, протидії гібридним загрозам і мобілізації державних ресурсів у кризових умовах. Європейський Союз, зі свого боку, надає інституційну, фінансову, правову та політичну рамку для довгострокового зміцнення України. У результаті майбутня європейська безпека дедалі більше залежатиме від успішного поєднання українського досвіду спротиву з можливостями ЄС як геополітичного, економічного та безпекового актора.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження встановлено, що Україна посідає особливе місце в системі безпекової політики Європейського Союзу. Її роль поступово трансформувалася від держави-партнера, яка перебувала у сфері європейської політики сусідства, до одного з ключових чинників формування нової архітектури європейської безпеки. Якщо на початкових етапах співпраці України та ЄС у сфері безпеки мала переважно політико-декларативний і технічний характер, то після 2014 року, а особливо після початку повномасштабного вторгнення російської федерації у 2022 році, вона набула стратегічного значення.

У роботі встановлено, що аналіз безпекового виміру євроінтеграції країн-нечленів потребує комплексного теоретичного підходу. Інституціональний підхід дозволяє розглядати євроінтеграцію як процес адаптації до норм, правил і стандартів ЄС. Неофункціоналізм пояснює поступове розширення співпраці з економічної та політичної сфер на безпекову. Конструктивістський підхід акцентує увагу на значенні цінностей, ідентичності та цивілізаційного вибору. Реалістичний підхід дозволяє побачити євроінтеграцію як інструмент зміцнення безпеки в умовах зовнішньої загрози. У випадку України всі ці підходи є взаємодоповнювальними, оскільки європейська інтеграція одночасно виступає і реформаторським процесом, і стратегічним засобом захисту державності.

Подальше поглиблення відносин у межах Європейської політики сусідства та Східного партнерства сприяло розширенню безпекового порядку денного. Безпека почала розумітися не лише як військово-політична категорія, а як комплексна здатність держави протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Відповідно, у співпраці України та ЄС дедалі більшого значення набули реформи сектору безпеки, управління кордонами, енергетична безпека, боротьба з корупцією, протидія організованим злочинності, кібербезпека та зміцнення інституційної стійкості. Угода про асоціацію стала якісно новим етапом у розвитку безпекового співробітництва України та ЄС. Вона закріпила значно

глибший рівень політичної асоціації, правової адаптації та співпраці у сфері зовнішньої і безпекової політики. Після 2014 року положення Угоди набули особливого значення, оскільки її реалізація відбувалася в умовах російської агресії, окупації Криму та війни на Донбасі. Саме тоді євроінтеграція України дедалі більше почала сприйматися не лише як модернізаційний курс, а як один із ключових інструментів захисту суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності держави.

Зміна парадигми безпеки ЄС проявилася в кількох ключових напрямках. По-перше, Європейський Союз істотно посилив санкційний тиск на росію, перетворивши економічні обмеження на інструмент стратегічного стримування. По-друге, ЄС почав надавати Україні масштабну військову підтримку, що раніше не було характерним для його зовнішньої політики. По-третє, було активізовано оборонно-промислову співпрацю, спільні закупівлі, виробництво боєприпасів, розвиток військової мобільності та зменшення критичних залежностей. По-четверте, у політичному дискурсі ЄС посилюються поняття стратегічної автономії, стійкості, геополітичної відповідальності та оборонної готовності.

Військова допоміжна місія ЄС на підтримку України стала ще одним проявом нової ролі ЄС у сфері оборони. Її діяльність спрямована на підготовку українських військовослужбовців, підвищення бойових спроможностей Збройних сил України та зміцнення здатності держави протистояти російській агресії. Ця місія не є бойовою операцією ЄС, однак вона має безпосереднє оборонне значення. Вона демонструє, що Спільна політика безпеки і оборони ЄС поступово виходить за межі традиційного кризового менеджменту та набуває рис інструменту підтримки оборони партнерів.

Набуття Україною статусу країни-кандидата на вступ до ЄС має вагомий безпековий значення. Воно означає, що Україна поступово переходить із категорії зовнішнього партнера до категорії майбутнього учасника європейської політичної спільноти. У цьому контексті безпека України дедалі більше розглядається як складова майбутньої безпеки самого Європейського Союзу.

Кандидатський статус посилює зв'язок між реформами, стійкістю держави, оборонною спроможністю та інтеграцією до європейського безпекового простору. Безпекові аспекти інтеграції України до ЄС охоплюють широкий комплекс напрямів: адаптацію до Спільної зовнішньої та безпекової політики, узгодження санкційної політики, реформування сектору безпеки й оборони, демократичний цивільний контроль, зміцнення правоохоронної системи, управління кордонами, кібербезпеку, енергетичну стійкість, захист критичної інфраструктури та протидію гібридним загрозам. Усі ці напрями є важливими не лише для виконання умов вступу, а й для формування ефективної, стійкої та демократичної держави.

Перспективи формування майбутньої системи європейської безпеки значною мірою залежатимуть від успішності інтеграції України до ЄС та подальшого розвитку оборонної політики Союзу. Майбутня архітектура безпеки в Європі, ймовірно, матиме багаторівневий характер: НАТО залишатиметься ключовою структурою колективної оборони, тоді як ЄС посилюватиме роль у сферах санкційної політики, оборонної промисловості, військової мобільності, фінансової підтримки, кібербезпеки, енергетичної стійкості, відбудови та інституційного зміцнення партнерів. Україна може стати одним із центральних елементів цієї нової системи. Її досвід протидії повномасштабній агресії, гібридним загрозам, дезінформації, кібератакам, енергетичному шантажу та руйнуванню критичної інфраструктури має значну практичну цінність для Європейського Союзу. Водночас ЄС надає Україні інституційну, політичну, фінансову й правову рамку для довгострокового зміцнення державності та безпеки. Саме поєднання українського досвіду спротиву з ресурсами та інституційними можливостями ЄС може стати основою нової моделі європейської безпеки.

Отже, головний висновок дослідження полягає в тому, що Україна вже не є периферійним об'єктом безпекової політики Європейського Союзу. Вона стала активним суб'єктом, який впливає на трансформацію безпекового мислення, інструментів і стратегічних пріоритетів ЄС. Підтримка України з боку

Європейського Союзу є не лише проявом солідарності, а й елементом самозахисту Європи, оскільки результат російсько-української війни безпосередньо впливатиме на майбутній порядок безпеки на континенті.

Таким чином, місце України в системі безпекової політики ЄС визначається її подвійною роллю. З одного боку, Україна є державою, яка потребує політичної, фінансової, військової та інституційної підтримки у протидії російській агресії. З іншого боку, вона є важливим партнером і майбутнім членом ЄС, чий досвід, стійкість і оборонний потенціал можуть суттєво посилити європейську безпекову архітектуру. Саме тому подальша інтеграція України до Європейського Союзу має розглядатися як стратегічний чинник зміцнення миру, стабільності та безпеки в Європі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпекова політика України в умовах зовнішньої агресії та євроінтеграції: монографія / за заг. ред. О. М. Кулика. Харків, 2023. 240 с.
2. Гайдук Н., Шинкаренко Т. Трансформація Спільної політики безпеки і оборони ЄС у відповідь на російську агресію проти України. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2024. Вип. 54. С. 210–218.
3. Гнидюк Н.А. Модернізація координаційної взаємодії органів державної влади при розробці та реалізації політики європейської інтеграції України. *Теорія та практика державного управління. Збірник наукових праць*. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2010. – Вип.3 (30). – С.372-379.
4. Горюнова, Є.О. Зовнішня політика ЄС щодо російсько-української війни (2014-2022 рр.). *Politicus*. 2022. № 4-2. С. 45-51. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.7>.
5. Завада Я.І., Сіно І.А. Спільна політика безпеки і оборони ЄС на сучасному етапі: основні перспективи і загрози. *Політикус : наук. журнал*. 2022. № 3. С. 71-76.
6. Зайцева-Калаур І.В., Онищук І.О. Зовнішня політика і політика безпеки ЄС у контексті повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації в Україну. *Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету*. 2022. С. 303-306.
7. Кобець Ю., Голуб'як Н. Оборонна та безпекова політика Європейського Союзу: суперечності трансформації. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2023. № 26(5). С. 19-25. DOI: <https://doi.org/10.15421/172396>.
8. Кожухаренко О. М. Формування військово-політичного виміру ЄС у контексті виникнення нових безпекових загроз. *Політичні студії*. Одеса, 2023. С. 45–53.

9. Козловець М. Європейська інтеграція і національна ідентичність: український контекст. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2008_35_16 (дата звернення: 30.03.2026).
10. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (Лісабонський договір). *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2012.
11. Копійка В. В. Україна та Європейський Союз / В. В. Копійка, В. А. Манжола, Н. М. Весела. – К. : Знання, 2012. – 78 с.
12. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. *Європейський Союз: заснування і етапи становлення*. Київ: Ін Юре, 2012. 512 с.
13. Коцур В.В. Виклики і загрози колективній безпеці Європи в умовах російсько-української війни. *Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація*. 2023. № 18, С. 151-181. DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-18-151-181>.
14. Кулицький С. Аналіз економіко-інформацій-них аспектів гібридної війни *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського*. 2018. Вип. 49, с. 133–145.
15. Мартинов А. Еволюція політики Європейського Союзу щодо російсько-української війни. *Європейські студії*. 2022. № 3. С. 30-44.
16. Маруховський О.О. Вступ України до НАТО як основа формування європейської системи колективної безпеки. *Політикус : наук. журнал*. 2022. Спецвипуск. С. 65–71.
17. Марчук В. В. Європейська інтеграція України: політичний і безпековий виміри. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. Івано-Франківськ, 2024. № 17. С. 106–114.
18. Мельник О. Партнерство Україна-ЄС у безпековій сфері: сучасний стан і перспективи розвитку. *Аналітична доповідь Центру Разумкова*. Київ, 2021. 84 с.
19. Ніццький договір про внесення змін та доповнень до Договору про Європейський Союз, договорів про заснування Європейських співтовариств

та деяких пов'язаних з ним актів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_261(дата звернення: 30.03.2026).

20. Офіційний сайт Європейської служби зовнішніх справ (EEAS). URL: europa.eu (дата звернення 6.04.2026)

21. Партнерство Україна-ЄС у безпековій сфері: стан і перспективи / Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/> (дата звернення 1.04.2026)

22. Полтораков О., Брайчевський Ю. Геополітичні регіони Європи з позицій соціального конструктивізму: актуальність позиціонування України. Географічна освіта і наука: виклики і послуп : матеріали міжнар. науковопракт. конф., м. Львів, 18 трав. 2023 р. С. 174-178.

23. Пошедін О. Вплив російської збройної агресії проти України на спільну політику безпеки та оборони ЄС. Кращі практики розбудови європейських студій в умовах російської збройної агресії : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 20-21 жовт. 2023 р. Київ, 2023. С. 79-81. URL: <https://knute.edu.ua/file/MzEyMQ==/ba77e4650ee3269072ba9f97fcfd4568.pdf#page=79> (дата звернення 05.02.2026)

24. Представництво Європейського Союзу в Україні: офіційні пресрелізи та звіти. URL: europa.eu (дата звернення 3.04.2026)

25. Про національну безпеку України : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 30.03.2026).

26. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

27. Стратегічний компас ЄС з безпеки та оборони / Рада Європейського Союзу. Брюссель, 2022.

28. Тодоров І. О. Оборонна та безпекова політика Європейського Союзу: суперечності трансформації під впливом війни в Україні. *Грані*. 2024. Т. 27, № 2. С. 15–22.

29. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми

державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 р. : станом на 25 жовт. 2022 р. URL: <http://surl.li/hwks> (дата звернення: 10.05.2026).

30. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 41-42. Ст. 2026.

31. Шатун В. Т. Оборонна і безпекова політика Європейського Союзу: формування та еволюція. *Наукові праці ЧНУ ім. Петра Могили*. Серія: Політологія. 2021. Т. 340. С. 89–95.

32. Шнирков, О., Чугаєв, О. (2023). Економічна інтеграція України до ЄС в умовах російсько-української війни. *Журнал європейської економіки*, 22(1), 49–68.

33. Яковюк І. В., Орловський Р. Р. Європейське оборонне співтовариство: витоки становлення інтеграції в оборонній сфері. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 264–277.

34. Darvas, Z. M.; Martins, C. (2022). The impact of the Ukraine crisis on international trade, Bruegel Working Paper, No. 20/2022, Bruegel, Brussels. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/274179/1/1832551679.pdf> (date of access: 13.05.2026).

35. Horobets A. Towards a European Army. *European Security & Defence*. 2022. URL: <https://euro-sd.com/2022/09/articles/27186/towards-a-european-army/> (дата звернення 05.02.2026).

36. Kapitonenko, M., & Bardashevskaya, A. (2025). Geopolitical Determinants of EU Enlargement Policy Transformation. *Actual Problems of International Relations*, (163), 69–77. URL: <https://doi.org/10.17721/apmv.2025.163.1.69-77> (дата звернення 3.04.2026)

37. Kurnosenko L. Problems and features of international financial support of Ukraine in the conditions of war. *Public Administration and Regional Development*. 2022. № 15. С. 255-274. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2022.15.13>.

38. Leimand B. The EU as an International Security Institution. *European Security & Defence*. 2023. URL: <https://euro-sd.com/2023/03/articles/30049/the-eu-as-an-internationalsecurity-institution/> (дата звернення 05.02.2026).
39. Maillard S., Van Rij A. Is EU support for Ukraine back on track? Chatham House. 2024. URL: <https://www.chathamhouse.org/2024/02/eu-support-ukraine-back-track> (дата звернення 05.02.2026).
40. Malak K. Typologia bezpieczeństwa. Nowe wyzwania. URL: <http://surl.li/nbjsb> (date of access: 13.05.2026).
41. Marchuk V. *European Integration and Changing Paradigms of European Security: The Ukrainian Context* Berlin ; Trnava : Peter Lang AG ; VEDA, 2025. – 214 p.
42. Marchuk V. *Ukraine's European Integration in the Political Dimension of Central and Eastern Europe: monograph*. Trnava: University of Trnava, Faculty of Philosophy and Arts, 2022. 195 p.
43. Marchuk V., Melnychuk V. *European Integration and Reform of Decentralization in Ukraine during Martial Law: Political Accents*. Trnava: VEDA; Berlin: Peter Lang AG, 2025. 182 p.
44. Miloradović N. The Time for Comprehensive Changes has Come. *European Security & Defence*. 2023. URL: <https://euro-sd.com/2023/09/articles/33972/the-time-forcomprehensive-changes-has-come/> (дата звернення 05.02.2024)
45. *Shared Vision, Common Action: A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy / European External Action Service*. Brussels, 2016.
46. The EU's response to the war in Ukraine. Website eu4ukraine.eu. URL: [https:// eu4ukraine.eu/en](https://eu4ukraine.eu/en) (дата звернення 05.02.2026)
47. Marchuk V., Dudkevych V. *European Integration of Ukraine. Political and Security Practices: monograph*. Trnava: VEDA, 2022. 230 p.